

MUSEUM NIENOORD, BORG EN NATIONAAL RIJTUIGMUSEUM

MEERJARENVISIE 2021-2024

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	pag 3
POSITIONERING VAN MUSEUM NIENOORD	pag 3
Inhoudelijke keuzes, onderscheidend aanbod, samenwerkingsverbanden	pag 3
Zelfstandige samenwerkingspartner van de provincie bij 'Wij zijn cultuur'	pag 4
Rijksregeling voor provinciale musea met een nationale collectie	pag 5
Codes	pag 5
TOELICHTING OP DE BEGROTING 2021-2024	pag 6
Conclusies uit de benchmark	pag 6
Conclusies van het museum	pag 8
Deelsegmenten aanvraagbedrag	pag 9
Andere financieringsbronnen	pag 9
Beleid bij tegenvallende inkomsten	pag 9
ACTIVITEIT 1	pag 10
Personeel	pag 10
Samenwerkingen met externe partijen in de museumorganisatie	pag 10
Samenwerkingen met partijen op het Landgoed Nienoord	pag 10
De missie van Museum Nienoord	pag 11
Thema's voortvloeiend uit de missie	pag 11
Aansluiting op de ambities van 'Wij zijn cultuur'	pag 12
Uitwerking binnen vier strategieën van de provincie Groningen	pag 13
De collecties	pag 15
De nationale rijtuigcollectie ingezet voor 'Wij zijn cultuur'	pag 16
Tentoonstellingen en projecten vallend onder Activiteit 1	pag 17
TENTOONSTELLINGEN EN PROJECTEN VALLEND ONDER ACTIVITEIT 2	pag 24
ACTIVITEIT 3	pag 29
Collectie-registratie en digitale ontsluiting en presentatie aan publiek	pag 29
ACTIVITEIT 4	pag 30
Educatie	pag 30
ACTIVITEIT 5	pag 31
Verbetering presentatie en presentatiemogelijkheden	pag 31
ADRES- EN CONTACTGEGEVENS	pag 32
BIJLAGEN	
1 Benchmark (onderaan in dit document)	pag 32
2 Begroting 2021-2024	bijlage
3 Planningoverzicht	bijlage

INLEIDING

Museum Nienoord, Borg en Nationaal Rijtuigmuseum (hierna: Museum Nienoord) is een van de twee professioneel aangestuurde musea in het Westerkwartier en fungeert als het cultuurhistorische hart van deze regio. Het borgcomplex is het meest omvangrijke ten westen van de stad. Sinds de gemeentelijke herindeling per 2019 ontwikkelt Museum Nienoord zich verder als dé regionale borg van het Westerkwartier. Het museum combineert de borg, de bijgebouwen, het park en de schelpengrot met een tentoonstellingshal en depotgebouwen voor de nationale collectie rijtuigen, sleden en toebehoren. Het museum is bijgeschreven in het Museumregister. Op het Landgoed Nienoord wordt samengewerkt met ruim 20 organisaties.

Vanuit de nationale rijtuigcollectie en de collectie Nienoord (aankleding van de borg met stukken van en over haar bewoners) worden tentoonstellingen en manifestaties georganiseerd die inhaken op de thema's van de Cultuurnota. Beide collecties zijn bijzonder en de hiermee georganiseerde tentoonstellingen en evenementen zijn nergens anders zo te ervaren, in eigen combinaties en producties. De borg Nienoord is de enige eeuwenoude borg met een eind-19de eeuwse neobarokke vormgeving. De Schelpengrot is zelfs uniek in heel Nederland.

Als uitvoerend orgaan van de provincie werkt Museum Nienoord samen met tientallen partners in het veld, zoals provincie en gemeente, collega-erfgoedinstellingen, educatieve en sociale diensten, ondernemers in onder meer toerisme en recreatie, pers en media. Museum Nienoord stelt de samenwerking hierbij met de provincie Groningen zeer op prijs, als zelfstandige samenwerkingspartner in het uitdragen van het provinciale cultuurbeleid.

Deze meerjarenvisie verschilt wezenlijk van de voorgaande. Toen ging Museum Nienoord met bescheiden middelen door een doorstart-fase. De afgelopen vier jaar vormden de paar parttime medewerkers, meewerkende bestuursleden en vrijwilligers samen een vliegwiel dat op alle fronten exponentiele inzet en ook resultaat bereikte. Ondertussen vonden er geen subsidie-indexaties plaats, maar stegen de kosten wel inclusief die van de subsidiegevers zelf. En ontstonden er door noodgedwongen bezuinigingen achterstanden, die Museum Nienoord de komende cultuurperiode wil omzetten in een voorsprong.

In de Activiteiten 1 tot en met 5 leest u hoe we deze ambities vertalen naar concrete uitvoeringsplannen. De bijbehorende begroting is hiervan de drager.

POSITIONERING VAN MUSEUM NIENOORD

Inhoudelijke keuzes, onderscheidend aanbod, samenwerkingsverbanden

Museum Nienoord vertelt als culturele erfgoedinstelling één van de verhalen van Groningen, het verhaal van het Westerkwartier (de historie en onderwerpen als de biografie van het landschap, ontwikkelingsgeschiedenis en veenontginning), de geschiedenis van de borg Nienoord en haar bewoners, (krijgs-)geschiedenis, recente geschiedenis (20ste eeuw op de Borg, 60 jaar Nationaal Rijtuigmuseum op Nienoord), de geschiedenis van rijtuigen als vervoermiddel tussen stad en Ommeland, het museum als kruispunt op het Groningse platteland van hedendaagse maatschappelijke uitdagingen ('Groningse' identiteit, inclusiviteit in de regionale samenleving en integratie). Bruiklenen en andere materialen van buiten zoals documentaires kunnen tentoonstellingen aanvullen of zelfs geheel invullen. Bijvoorbeeld hedendaagse beeldende kunst in aansluiting op inmiddels historische maar destijds hedendaagse kunst op de borg.

Museum Nienoord zoekt samenwerking structureel of per project met alle denkbare organisaties. Museum Nienoord werkt samen met:

- Rijksinstanties als de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Rijksmusea als Paleis Het Loo, instanties met

landsbelang als het Koninklijk Staldepartement en Stichting Kastelen Buitenplaatsen en Landgoederen, landelijke musea als Museum Van Loon en het Nederlands Uitvaart Museum, centra voor restauratie, onderhoud en onderzoek, de parken in Noord Nederland en Ostfriesland via de Stichting Groene Lustwarande, de havezate Mensinge als dichtstbij gelegen collega-historisch landhuis, Museum Wierdenland, Stichting Hippomobiel Erfgoed, Stichting De Koetsewagen en het sociaal domein van de gemeente Westerkwartier.

- Bijzondere locaties in het Noorden binnen 'Verrassende locaties', provinciale, overkoepelende overheidsorganen als Erfgoedpartners Groningen, het Groninger Borgen Overleg, het provinciale Directeuren Overleg, K&C Drenthe, educatieve diensten, collega-musea in de provincie als het Groninger Museum, het Noordelijk Scheepvaart Museum en het GRID Grafisch Museum Groningen.
- De gemeentelijke musea rechtstreeks en via het Museum Platform Westerkwartier, scholengemeenschappen, sociale diensten, vluchtelingenwerk, het Taalhuis en andere maatschappelijke organisaties op gemeentelijk niveau, Recreatie en Toerisme Westerkwartier, de Gebiedscoöperatie Westerkwartier, gemeentelijke ondernemersverenigingen, het bedrijfsleven, de partners op Landgoed Nienoord, culturele instanties in de omgeving zoals het Joodse Schooltje in Leek en de adelskerk van Midwolde.
- Internationale en landelijke media binnen het eigen vakgebied, regionale media in de volle breedte.

Zelfstandige samenwerkingspartner van de provincie bij 'Wij zijn cultuur'

De museumcollectie valt grotendeels onder de Collectie Groningen en bijna alle afzonderlijke stukken zijn inzetbaar voor het verhaal van Groningen. Zeker in combinatie met de ruimtelijke omgeving: het borgcomplex.

In de volgende vier strategieën sluiten de ambities van het museum in 2021-2024 aan op die van 'Wij zijn cultuur':

1. Sterke basis en ruimte voor vernieuwing
2. Samenleven met cultuur
3. Overal cultuur
4. Thuis in Groningen

De uitwerking van deze meerjarenvisie ligt ten grondslag aan de provinciale cultuuraanvraag 2021-2024 van Museum Nienoord. Onder Activiteit 1, de organisatorische basis van Museum Nienoord, wordt allereerst de missie van het museum verwoord. In 'Thema's voortvloeiend uit de missie' komen vervolgens de inhoudelijke onderwerpen aan bod die Museum Nienoord vanuit deze missie kiest. De tentoonstellingen en projecten die voortkomen uit deze thema's gedurende de genoemde periode worden toegelicht.

Onder Activiteit 2 schaaft Museum Nienoord een pakket aan extra tentoonstellingen en randprogrammering. Deze zijn nodig om het aanbod afwisselend en verfrissend te houden, om meer doelgroepen aan te spreken en om bestaande bezoekers te verleiden tot een extra bezoekje. Achter de schermen kan Museum Nienoord met de organisatie van en samenwerking bij deze activiteiten het eigen netwerk verder uitbreiden en verdichten.

Activiteit 3 omvat de registratie-activiteiten rondom, of bovenop, de 'basisregistratie' van Museum Nienoord.

Activiteit 4 behelst de extra ambities van Museum Nienoord met betrekking tot educatie. Het bestaande educatieve pakket kan worden uitgebreid met meer aanbod vanuit de collectie en de presentaties, als het museum over meer middelen gaat beschikken. Naast de reguliere schoolbezoeken en kinderactiviteiten in de weekends, kan educatie het resultaat worden van veel meer soorten museumbezoek.

Activiteit 5 omvat de noodzakelijke ruimtelijke en facilitaire aanpassingen van Museum Nienoord,

waarop vanwege bezuinigingen de afgelopen jaren een achterstand is ontstaan.

De exposities en projecten onder activiteit 1 zijn:

Tentoonstellingsfair Kunst op Nienoord

Project '24 Kitchen' in de Gouden Eeuw van Occa Johanna Ripperda van Farmsum

Tentoonstelling De 20ste eeuw op Nienoord

Tentoonstelling en project Van Amerikaanse makelij

Het Eerelman Kabinet

Tentoonstelling 400 jaar Rombout Verhulst

Tentoonstelling 350 jaar Groningens ontzet 1672

De exposities en projecten onder activiteit 2 zijn:

Tentoonstelling fotograaf Nico Koster

Tentoonstelling 20 Koetsen en kastelen

Tentoonstelling Sleden met pracht en praal

Tentoonstelling Corneille

Tentoonstelling Gaming en Virtuele Verbeelding

Tentoonstelling Architectuur rond 1900

Rijksregeling voor provinciale musea met een nationale collectie

Een projectmatige subsidiemogelijkheid van Rijksweg biedt unieke kansen. Museum Nienoord werd in oktober 2019 door de provincie Groningen uitgenodigd om een plan in te dienen voor een Rijksregeling voor musea met een nationale collectie. In de daarop volgende weken werden de specificaties bekend. Dit betreft een projectsubsidie voor vier jaar.

Het Groninger Museum ontving ook een uitnodiging. Beide musea overleggen deze weken over gezamenlijke en/of aparte voordrachten. In februari 2020 kiest de provincie uit de ingediende plannen, welke hiervan aan het Rijk wordt voorgedragen.

Museum Nienoord deed een forse investering om met een deels ingehuurde projectgroep een gedegen en concreet plan te leveren voor de korte deadline. Doel van de Rijksregeling is om de nationale collectie fysiek en virtueel bereikbaar te maken voor meer en bredere doelgroepen. Daarom concentreert Museum Nienoord zich fysiek vooral op de Jaap Stienstra Hallen, waar de meeste stukken zich bevinden. De entreepartij in de Oranjerie wordt meegenomen, omdat dit de eerste ruimte is die de bezoekers betreden. Als de subsidie deels of geheel aan Museum Nienoord toevalt dan kunnen hier de komende cultuurperiode zeer wezenlijke en waardevolle vooruitgangen worden geboekt. De hierbij ingezette lijnen kunnen worden doorgezet in de andere gebouwen dus ook de tentoonstellingsruimtes met wisseltentoonstellingen over de provinciale thema's.

De Rijksbijdrage voor de collectie van nationaal belang op Nienoord en de provinciale subsidie voor 'Wij zijn cultuur' zouden elkaar zodanig versterken, dat Museum Nienoord de komende jaren een complete, algehele 'make over' kan realiseren. Mede hierom sluit de aanvraag aan het Rijk inhoudelijk geheel aan op de ambities en strategieën van de provincie.

Codes

Museum Nienoord voldoet aan de Code Cultural Governance en de Code Culturele Diversiteit.

Museum Nienoord voldoet ook aan de Fair Practice Code, op een uitzondering na, dat er onvoldoende budget is om de professionele uren te kunnen bekostigen. Onder andere hierom wil Museum Nienoord op hetzelfde subsidieniveau uitkomen als de collega-borgmusea.

TOELICHTING OP DE BEGROTING 2021-2024

Voor de begroting 2021 tot en met 2024 vraagt Museum Nienoord in het kader van de provinciale cultuurnota een fors hoger bedrag aan dan de afgelopen cultuurnotaperiode. Na een jaarlijks bedrag van € 100.000 bedraagt de aanvraag nu in totaal € 223.000, verdeeld over 5 activiteiten. Op de onderbouwing hiervan wordt hieronder ingegaan. De begroting zelf staat in het separate Excel format.

We begrijpen dat geld schaars is, maar een professioneel borgmuseum kent een bepaald kostenniveau, en daarmee hangt de subsidie-afweging ook af van het ambitieniveau. De afgelopen jaren heeft het museum laten zien dat het voor een beperkter bedrag kan. Museum Nienoord wil echter graag volwaardig meedoen met wat er elders in de provincie en daarbuiten bij borg/kasteelmusea gebeurt, en bijdragen aan bruisende culturele museumactiviteiten.

Eind 2015 dreigde Museum Nienoord te moeten sluiten omdat het door verlaagde subsidies en een aantal financiële tegenslagen in de vorm van faillissementen van de horecapachters in financiële problemen dreigde te komen. De directie wilde niet verder en het bestuur trad bijna volledig af. Met hulp van een taskforce van de provincie Groningen en de gemeente Leek kon het museum door. Per 1 januari 2016 startte in het museum een nieuwe directeur. Deze zette het museum opnieuw op de kaart met aansprekende tentoonstellingen, activiteiten en veel publiciteit.

Na een positief financieel resultaat in 2017 was het eigen vermogen ook weer positief, en ook 2018 sloot het museum financieel positief af. Het jaar 2019 zal financieel met een klein positief resultaat afgesloten worden, hoewel bepaald uitgesteld onderhoud wel nijpend wordt.

Afgezien daarvan heeft het museum daarmee financieel het huis op orde.

Het bestuur constateert dat naast al het positieve nieuws er achter de schermen een aantal belangrijke tekortkomingen zijn. Dit alles heeft naast veel onbetaalde uren bij de directie ook een bijna dagelijkse inzet van bestuursleden gevergd. In de aanloop naar de nieuwe cultuurnota van de provincie is het bestuur met de directie dan ook na gaan denken over de toekomst en de daarvoor benodigde middelen.

De analyse daarvan begon met dat het museum de afgelopen jaren knelpunten ervaart in enerzijds de onderhoudskosten van het gebouw in eigendom en anderzijds bij het personeel in relatie tot de veelheid aan taken die tegenwoordig ook van een professioneel museum verwacht worden, naast exposities maken met randprogrammering:

- Herregistratie als erkend museum
- Veiligheidsplannen
- Collectieregistratie
- Collectie-ontsluiting op internet
- Collectie-onderhoud
- Collectieplanvorming
- Voldoen aan drie codes: Toepassing landelijke codes
 - o - De aanvrager past de Code Cultural Governance toe en geeft aan op welke manier dat gebeurt ('pas toe EN leg uit')
 - o - De aanvrager past de Fair Practice Code toe of legt uit op welke manier deze al dan niet wordt toegepast ('pas toe OF leg uit')
 - o - De aanvrager past de Code Culturele diversiteit toe of legt uit op welke manier deze al dan niet wordt toegepast ('pas toe OF leg uit')
- Stakeholders gemeente, provincie
- En niet te vergeten publiek, PR

- Onderhouden van contacten met de politiek en de stakeholders/onderwerpen die daarbij belangrijk worden gevonden: onderwijs, achtergestelde groepen, milieu, governance, verslaglegging

Samenvattend was er een gevoel van 'lots of chiefs, no indians'.

Bij het bestuur riep dit de vraag op: hoe doen anderen dat dan?

Naar aanleiding van de vraag hoe de andere borgmusea in Groningen wel rond kunnen komen is gekeken naar hun inkomsten, voor zover te achterhalen, en ook naar hun kosten aan personeel en huisvesting. Zie de benchmark als bijlage 1 onderaan dit document.

Conclusies uit de benchmark

Samengevat laat de benchmark zien dat de knelpunten in bemensing en onderhoud bevestigd worden in veel lagere middelen voor personeel en huisvesting en daarbinnen onderhoud dan andere borgmusea. Zowel de structurele provinciale als de structurele gemeentelijke subsidies zijn bij de andere borgmusea significant hoger, en zij kunnen daarmee meer besteden aan zowel huisvesting als personeel.

De kostenvergelijking laat over meerdere jaarrekeningen zien dat Museum Nienoord lager zit in huisvestingskosten. Naast de huur en andere gemeentelijke kosten zit hier ook de onderhoudskosten voor het eigen depotgebouw voor € 20.000 in.

Een terechte vraag is vervolgens of Museum Nienoord met deze lagere huisvestingskosten uit kan. In 2016 is door een externe partij een onderhoudsinschatting voor 10 jaar gemaakt voor het depotgebouw. Dit kwam uit op een kleine € 70.000 per jaar wat nodig was om als goed huisvader hiermee om te gaan. De ervaring van de gemeente, die dit onderzoek sponsorde en die voor al haar gebouwen dergelijk onderzoek laat uitvoeren, is dat de inschatting wat aan de hoge kant is, en het met wat minder ook uit kan, maar dat wordt gecompenseerd door de bijkomende kosten van de noodzakelijke leningsaflossing, en de afschrijving van het depotgebouw. Hier is geen geld voor over, daarom is aan het rapport geen follow-up gegeven kunnen worden.

Het lage bedrag in de jaarrekening zagen directie en museumbestuur daarom niet als voor hoeveel het kan, maar met hoe weinig het moest, en is er sterk bezuinigd op noodzakelijk onderhoud. Dit is niet toekomstbestendig en geen stevige basis.

Gevolgen: lekkage, een te vochtig klimaat voor kleding en bibliotheek, obsoleete klimaat apparatuur. (reserve onderdelen niet meer regulier verkrijgbaar, oldtimermarkt)

Aan de kostenkant is huisvesting niet verder beïnvloedbaar: het museum kan niet de helft huren, of het depot afstoten; waar mogelijk onderverhuurt het museum het aan de horeca, en ook in het depot verhuurt het museum diverse ruimtes.

Een bezoekend bestuurder van een andere borg schrok van de omvang van het complex en de verantwoordelijkheid.

Ook laat de kostenbenchmark zien dat het museum lager zit qua formatie. Noodgedwongen springt het bestuur wekelijks bij, waar bij andere borgen maar eens per kwartaal overleg is.

Extra personeel is nodig om op te pakken waar de bestaande formatie niet aan toe komt. Dit betreft ook fondsenaanvraag voor extra projecten en activiteiten, maar ook betere ratio's. Het museum houdt nu de schijn op, maar doet aan een aantal zaken echt minder dan noodzakelijk is. Het krijgt daarom minder van buiten, waardoor de vaste kosten het beeld bepalen, en subsidies domineren. Ons beeld is dat het noodzaak is om aan formatie meer geld te besteden.

Conclusies van het museum

1. De formatie is een knelpunt. Waar andere kasteelmusea gemiddeld 6 fte hebben (bron SKBL), heeft museum Nienoord er 2,1 (0,8 + 0,4 + 0,4 + 0,5). Onvoldoende menskracht is er voor financieel beheer, voor de museumregistratie noodzakelijke taken als collectiebeheer en restauratie, inventarisatie, en professionele samenstelling en subsidieaanvragen tbv exposities. Het bestuur moet noodzakelijkerwijs het personeel operationeel ondersteunen. Sinds de noodgedwongen inkrimping van de personele bezetting medio 2013 is een aantal medewerkers vertrokken vanwege de medische consequenties van structurele overbelasting. De financiën worden uit financieel gebrek noodgedwongen gedaan door een vrijwilliger, de penningmeester, die hier een dag per week mee bezig is. Desondanks blijven verschillende financiële activiteiten liggen: herziening van salarissen tbv contractvernieuwingen personeel; analyse en doorbelasting energielasten, etc. Het bestuurslidmaatschap vergt qua activiteiten en verantwoordelijkheid zoveel dat drie kandidaat-bestuursleden na een half jaar meelopen te kennen hebben gegeven geen bestuurslid te willen worden. Redenen: Combinatie van werkdruk van bestuurswerkzaamheden, de verantwoordelijkheid, de complexiteit van het speelveld van diverse stakeholders. De penningmeester treedt per 15 februari 2020 na één termijn af, voor wie het bestuur gelukkig wel een opvolger gevonden heeft. De noodzakelijke versterking van het personeel wordt ingeschat op € 73.000. (extra dag hoofd collecties, extra financieel beheer, organisatie-ondersteuning).
2. De vaste huisvestingskosten (exclusief energie) zijn enerzijds huurlasten aan de gemeente en andere vaste kosten en anderzijds de onderhoudskosten van het depotgebouw de Jaap Stienstrahallen. Uit een inventarisatie die in september 2016 in opdracht van de gemeente Leek door het expertisebureau AnteaGroup is uitgevoerd voor de komende 10 jaar blijkt dat dit € 684.000 vergt, dus € 68.000 per jaar. In concreto gaat dit op korte termijn bijvoorbeeld om noodzakelijke klimaatbeheersingsaanpassingen en modernisering brandmeldinstallaties. Praktijkervaring van de gemeente Leek leerde dat dit soort bedragen aan de hoge kant ingeschat zijn, waardoor het museum rekening houdt met twee derde: € 46.000 per jaar. Na indexatie en naast de bestaande onderhoudskosten en dotatie een tekort van € 38.000.
3. Aflossing: Het museum heeft sinds de bouw in het jaar 2000 van het depotgebouw de Jaap Stienstrahallen een (door de gemeente) gegarandeerde schuld van € 200.000. Om te voorkomen dat deze schuld nog steeds ongewijzigd bestaat tegen de tijd dat het gebouw na 40 jaar volledig afgeschreven is, zou hierop jaarlijks € 10.000 afgelost moeten worden.

Dit toekomstbestendig functioneren van Museum Nienoord vergt de volgende financiële aanpassingen (inclusief prijsindexatie van 2016 respectievelijk 2018 naar 2021):

Personeel	€ 73.000	
Huisvesting waaronder onderhoud	€ 38.000	
Aflossing lening	€ 10.000	
Totaal:	€ 121.000	
Dekking:		
Stijging subsidie provincie	€ 85.000	
Stijging subsidie gemeente	€ 35.000	
Meerinkomsten van donaties, verhuur, overige inkomsten	€ 1.000	
Totaal:	€ 121.000	

Museum Nienoord heeft de afgelopen jaren laten zien dat zij haar museale rol in het Westerkwartier van de provincie Groningen waar heeft gemaakt. Om dit te kunnen blijven doen, is het noodzakelijk om de subsidies van provincie en gemeente in lijn te brengen met de overige Groninger borgmusea. Dit om Museum Nienoord qua personele inzet en onderhoud volwaardig te maken.

Deelsegmenten aanvraagbedrag

Het aangevraagde bedrag is te onderscheiden in drie deelsegmenten:

1. Aan de inkomstenkant zien we nu minder inkomsten aan de subsidiezijde: provincie en gemeente. Daarom verzoekt het museum in de aanvraag in het kader van deze cultuurnota dit aan te passen naar het gemiddelde van de andere borgen, met een toevoeging voor de afgelopen jaren achtergebleven posten. Feitelijk activiteit 1.
2. De tweede activiteit betreft extra programmering waarmee het museum haar streven uit de huidige cultuurnotaperiode naar meer 'reuring' wilt voortzetten.
3. De activiteiten 3 tot en met 5 betreffen een inhaalslag op themagebieden waarop het museum noodgedwongen is achtergebleven, bij het prioriteit geven van nieuw leven blazen in het museum.

Andere financieringsbronnen

Gemeente Westerkwartier

De gemeente Westerkwartier heeft vanaf haar begroting 2020 structureel meer geld gereserveerd voor de musea, en heeft aangegeven dat een nog nader te bepalen deel hiervan voor museum Nienoord beschikbaar komt. Positief is dat zij ook bereid zijn de subsidies te gaan laten meegroeien met de index, waardoor het makkelijker wordt om in de pas te blijven met de stijging van de door hen in rekening gebrachte (huur-)kosten.

Extra eigen inkomsten

Ondertussen heeft Museum Nienoord de afgelopen jaren ook gezocht naar het verhogen van haar inkomsten uit bronnen anders dan overheidssubsidies. De structurele inkomsten zijn verbeterd door meerdere extra huurders en verhoging van het horeca-contract. De extra inkomsten hiervan gaan op aan huurverhogingen, meer beheerskosten en investering in onderhoud en restauratie van de collectie. De laatste drie waren minimaal na eerdere bezuinigingen.

Eigen inkomstennorm

Bij het beoordelen van de professionele kwaliteit van de organisatie geldt vanuit de Kunstraad voor het aspect een gezonde bedrijfsvoering voor de instellingen een eigen inkomstennorm van minimaal 21,5%¹.

Met de inkomsten uit de begroting komt museum Nienoord binnen deze norm uit op: 42%, het dubbele van de norm. De niet-subsidie-inkomsten zijn hierbij prudent ingeschat.

Beleid bij tegenvallende inkomsten

Bij tegenvallende inkomsten worden investeringen vooruit geschoven, zoals bijvoorbeeld restauraties en onderhoud aan het eigen gebouw, de Jaap Stienstra Hallen. Omdat hier inmiddels sprake is van achterstallig onderhoud, zoekt het Museum naar extra financiering.

De meeste tentoonstellingen zijn de afgelopen jaren zeer 'low budget' uitgevoerd, om geen financieel risico te lopen. Ze boden evenals de komende tentoonstellingen een mix van publiekstrekkingen en presentaties 'voor de fijnproever'. Mochten de inkomsten tegenvallen dan wordt er bezuinigd op vormgeving, nooit op authentieke objecten of inhoud / informatie. Een volgende bezuinigingsstap zou het verlengen van exposities zijn. Hiermee hoeven geen tentoonstellingen te vervallen, ze worden alleen vooruit geschoven.

Tot slot kan worden bespaard in evenementen en randprogrammering.

De laatste twee bezuinigingen staan onderaan, omdat ze tot gevolg hebben dat er dan ook minder betalend publiek komt.

¹ Kunstraad Groningen, Beoordeling aanvragen cultuur 2021-2024, 5 december 2019

ACTIVITEIT 1

Dit betreft de organisatorische basis van Museum Nienoord, als zelfstandige samenwerkingspartner van de provincie Groningen in het uitdragen van de Cultuurnota 2021-2024, 'Wij zijn Cultuur'.

De middelen zijn nodig voor:

- De minimaal noodzakelijke professionele personele bezetting,
- Basistaken collectieregistratie en -beheer,
- Basistaken onderzoek, meer professionele presentatie van en publicaties over de collectie,
- Basistaken doelgroepenbereik, inclusief educatie,
- Basistaken huisvesting en onderhoud algemeen.

Dit inhoudelijk aansluitend op de Cultuurnota 2021-2024 van de provincie en uitgaande van de missie en visie van Museum Nienoord, zie hieronder.

Personeel

De huidige professionele personele bezetting is onvoldoende om tegemoet te komen aan de eisen en verwachtingen die thans aan een museum van dit kaliber en met deze omvang worden gesteld.

Op Museum Nienoord werken een directeur (0,8 fte), hoofd collecties (0,4 fte), administratieve ondersteuning (0,4 fte) en conciërge / schoonmaakster (0,5 fte). Daarnaast zijn er ongeveer 70 vrijwillige medewerkers, verdeeld over diverse inhoudelijke en/of uitvoerende taakgroepen en het meewerkende bestuur. Een deel van hun taken moet eigenlijk door professionals uitgevoerd worden.

Gestreefd wordt naar een uitbreiding van de professionele bezetting en naar professionalisering in het functioneren van de vrijwillige medewerkers. Ook wordt intensiever samengewerkt met externe partners ten behoeve van werkverdeling. Bijvoorbeeld met historische verenigingen en stagiairs van de RUG en Hanze Hogeschool Groningen.

Door de wijze waarop het museum het Verhaal van Groningen aan de hand van de rijtuigen vertelt, worden vooral de directeur en de conservator steeds vaker door organisatoren gevraagd voor presentaties en inleidingen op congressen en symposia, en door media.

Samenwerkingen met externe partijen in de museumorganisatie

Museum Nienoord huurt het museumcomplex van de gemeente Westerkwartier met een horecaverplichting en werkt in het complex ook samen met diensten van de gemeente.

De horeca wordt uitgevoerd door Grand Café Borg Nienoord, die de horecaruimtes hiervoor onderhuurt en bij bijzondere gelegenheden aanvullende ruimtes zoals het borgplein. Museum Nienoord is het enige borgmuseum met de horecaruimtes in de Borg zelf. Het museum en Grand Café werken ook in dit licht nauw samen in de onderlinge afstemming van hun beider aanbod. Veel bezoekers komen via het Grand Café naar het museum, en andersom. Deze samenwerking blijkt voor beide partijen en voor Nienoord als geheel zeer vruchtbaar.

De afdeling Werk en Ontwikkeling van de gemeente Westerkwartier heeft in samenwerking met het museum twee ambachtscentra in het complex: een houtbewerkingscentrum en een textielatelier. Het museum maakt af en toe ook rechtstreeks gebruik van hun diensten, bijvoorbeeld bij de inrichting van tentoonstellingen. Hierbij kunnen de cliënten extra ervaringen opdoen. Hun productie wordt zichtbaar dankzij dat die in een publiekstoegankelijke organisatie wordt ingezet, hetgeen ook positief uitwerkt op hun ontwikkeling en eigenwaarde. De logische aanwezigheid van deze diensten in een historische en museale omgeving, maakt het ook voor de cliënten zelf vanzelfsprekend om zich hierbij betrokken te voelen. Dit is met name voor de statushouders onder hen belangrijk. Ook in deze samenwerkingen draagt Museum Nienoord bij aan provinciale insteken als 'Wij zijn cultuur', 'Overal cultuur' en 'Thuis in Groningen'.

Samenwerkingen met partijen op het Landgoed Nienoord

Van oudsher zijn landgoederen populaire uitspanningen: hier kun je heerlijk wandelen en tot rust

komen. Theepaviljoens, stoeterijen, muziekkoepeles, picknickweiden, renbanen en andere recreatievormen lagen vaak rondom of nabij kastelen en landhuizen van de elite. Nadat de gemeente Leek het Borgcomplex Nienoord aankocht en het Nationaal Rijtuigmuseum hier opende, zijn er ook hier allerlei attracties en functies aan toegevoegd. Zoals een Familiepark, Zwemkasteel, Openluchtpodium, IJbaan, Pannenkoekenboerderij, Landgoedcamping en Landgoedboerderij. Deze bieden bij uitstek kansen om vorm te geven aan provinciale insteken als 'Overal cultuur' en 'Thuis in Groningen'.

In 2017 stelden de partijen op het landgoed op initiatief van de gemeente samen het 'Ambitieplan Partners op Landgoed Nienoord' op. Dit ten gunste van arrangementen, overnachtingen en fairs. Museum Nienoord kan deze samenwerkingen ook inzetten bij het nader betrekken van het groene erfgoed bij het totale aanbod. Bij samenwerkingen worden al weer regelmatig koetsen ingezet om de locaties onderling te verbinden via de historische lanenstructuur. Onderling worden ook de mogelijkheden onderzocht om weer werkpaarden op het landgoed te huisvesten en in te zetten.

De missie van Museum Nienoord

Museum Nienoord neemt de borg en zijn bewoners als uitgangspunt om de ontwikkeling en bijzonderheden van het Westerkwartier te presenteren. Het museum grijpt het unieke uiterlijk van het gebouw en park uit het eind 19de eeuw aan om invloedrijke ontwikkelingen uit die eeuw voor Groningen in zijn expositiebeleid te laten terugkomen. Deze combinatie van het specifieke tijdsgewricht, het gebouw, de architectuur en het landschap is uitzonderlijk voor zowel het Westerkwartier als voor de Groninger borgen.

Door alle thema's vanuit Gronings perspectief te benaderen en uit te dragen, draagt Museum Nienoord wezenlijk bij aan het denken over de zich altijd vernieuwende, maar blijvend authentieke Groningse identiteit: de local flavour van Stad en Westerkwartier, gewoon doen en rijk zijn, verknochtheid aan de eigen omgeving en oriëntatie op de wijde wereld.

Meer dan de helft van zijn bestaan wordt het huidige borgcomplex al ingezet als Nationaal Rijtuigmuseum (sinds 1958). Het is hiermee één van de oudste nog steeds bloeiende musea in de provincie. De nationale rijtuigcollectie wordt ingezet om ontwikkelingen uit de 19de eeuw te belichten vanuit Gronings perspectief met een focus op het personenvervoer tussen Stad en Ommeland en dat van de borgbewoners rond 1900.

Om de verzameling 'up to date' te houden, worden inmiddels ook sportrijtuigen verzameld, een rijtuig dat zich blijft doorontwikkelen zolang de paardentractie als sport verder groeit. Sportrijtuigen van nog maar een -of een paar- decennia geleden worden inmiddels al 'collectors items'. Ze trekken een ander publiek: vooral geïnteresseerden in recente geschiedenis van de sportbeoefening, in plaats van in 'kunst en cultuur'. Verder breidt Museum Nienoord zijn horizon uit met utilitaire wagens.

Thema's voortvloeiend uit de missie

Museum Nienoord, Borg en Nationaal Rijtuigmuseum vertelt één van de verhalen van Groningen: het verhaal van het Westerkwartier en zijn historie, met verhaallijnen als:

- Geschiedenis van de borg Nienoord en haar bewoners
- Geschiedenis van rijtuigen als vervoermiddel over de weg
- Ontwikkelingsgeschiedenis (veenontginning)
- Krijgsgeschiedenis
- Recente geschiedenis: gemeentelijke bestemmingen en start van het rijtuigmuseum in de 20ste eeuw, het museum als culturele ondernemer in de 21ste eeuw met nieuwe focussen als integratie en duurzaamheid in reactie op globalisering en klimaatveranderingen.

De verhaallijnen die gebaseerd zijn op de geschiedenis van de borg, haar bewoners én de nationale rijtuigcollectie kunnen verder worden verfijnd in de volgende thema's:

- continuïteit en identiteit
- initiatief en ondernemerschap
- energie en economie
- landschapsontwikkeling en infrastructuur
- techniek en ambacht
- educatie en beschaving
- politiek en bestuur
- verbondenheid met de omgeving en internationalisering
- oorlog en vrede
- cultuur en natuur
- sociale structuren en demografie

Museum Nienoord haakt met al deze thema's in op 'Wij zijn cultuur' en zet daarbij het complex van borg en park, meubilair en collecties, netwerk en media zo actief mogelijk in. In een verfrissende mix van tentoonstellingen, podiumuitvoeringen, themadagen, lespakketten tot berichtjes op de social media aan toe komen alle ingrediënten van de strategische lijnen uit de 'collectie Groningen' aan de orde: de Groninger taal, tradities en gebruiken, materieel erfgoed, landschap, monumenten en archeologie.

De Borg en de collectie bieden unieke mogelijkheden om in te gaan op de vraag: wat is Gronings aan onze identiteit. Waar komt die identiteit vandaan, aan welke invloeden is die onderhevig, wat zijn historische, actuele en te verwachten beïnvloedingen onderling met andere geografisch gebonden identiteiten.

Aansluiting op de ambities van 'Wij zijn cultuur'

Museum Nienoord haakt in op het provinciale beleid zoals dat wordt verwoord in 'Wij zijn cultuur'. De drie ambities en vier strategieën hierin zijn centrale insteken in onze Meerjarenplanning 2021-2024.

1. Cultuur voor iedereen

Museum Nienoord wil een zo breed mogelijk bereik realiseren door middel van:

- vanuit de sterke basis een zo afwisselend, verrassend en verfrissend mogelijk aanbod bieden in zowel thematiek (onderwerpen van tentoonstellingen maar ook educatieve pakketten, lezingen, workshops) als project- of presentatievorm (fysiek of virtueel, in tentoonstellingen of doe-bijeenkomsten, of bijvoorbeeld podiumevenementen).
- extra inzetten op benadering van doelgroepen die minder snel uit zichzelf naar musea gaan, zoals minima zonder budget voor uitjes (Stichting Lutje Geluk), gezinnen met kinderen (tot 18 jaar gratis), minder mobiele ouderen, mensen in een sociaal isolement, (dagen voor alleengaande ouderen), laaggeletterden, mensen met een taalachterstand, immigranten voor een korte periode als uitwisselingsstudenten, mensen met een achterstand tot de arbeidsmarkt. Workshops voor kinderen zijn gratis.

2. Stimuleren van een bruisend en vernieuwend aanbod in Stad en Ommeland

Bruisende voorbeelden zijn: koetsentochten waarbij de gehele gemeenschap wordt betrokken inclusief bijvoorbeeld 'buurmonumenten' en de plaatselijke middenstand; dansevenementen die passen bij deze borg met zijn wandpanelen uit de vroegere balzaal en als activiteit die jongeren en ook statushouders aanspreekt; fairs die de 'parkbeleving' versterken; concerten bij kaarslicht op verrassende plekken in of rondom het complex; de Nationale Draaiorgel Dag; het complex als start- of stoppunt bij bijvoorbeeld oldtimer- en classic car tours; het Museum als trefpunt bij hippische evenementen van bijvoorbeeld Stichting Mensport Nienoord; kinderevenementen met Sint en Piet in

de Schelpengrot als zijn tijdelijke verblijf; de expositiehallen als ontvangstruimte bij de Nieuwjaarsontvangst van de Ondernemers Vereniging Westerkwartier; Kerstfair op het Borgplein en in de Oranjerie en het naastgelegen Familiepark; start van wielerrondes op het Borgplein en inzet van de Noordhal als centrum van de Leekster Lenteloop (800-1100 deelnemers); 'foreign student meetings' in de expositiehallen, het Grand Café en het park (picknicks); hondenspeurtochten in het park; open depotdagen en restauratiebeurzen; activiteiten tijdens landelijke evenementen als Open Monumentendag, het Nationaal Museumweekend, de Kastelendag, Oktobermaand Kindermaand.

Museum Nienoord werkt samen met alle denkbare organisaties in Stad en Ommeland voor een zo integraal mogelijke en provinciebrede aanpak. Bijvoorbeeld met overkoepelende organisaties als Erfgoedpartners en educatieve steuninstellingen, collega-musea in de stad als het Groninger Museum en het Noordelijk Scheepvaart Museum en in de Ommelanden als de Groninger Borgen. Dit resulteert in evenementen waar zowel Stad als Ommeland bij betrokken worden zoals de koetsentochten. Hiermee wordt vervolgens via Groninger media als de NDC groep en RTV Noord ook een provinciebreed publiek bereikt.

3. Ontwikkeling, behoud en versterking van de kwaliteit van het erfgoed, landschap en de leefomgeving

Museum Nienoord is gehuisvest in het meest markante monument van het Westerkwartier, in een historisch park te midden van een uitgestrekt landgoed. Rood en groen erfgoed zijn troeven in allerlei samenwerkingen ter versterking van de kwaliteit van de leefomgeving. Bijvoorbeeld met provincie en gemeente, met inhoudelijke organisaties als de Stichting Kastelen Buitenplaatsen en Landgoederen en de Stichting Noordelijke Lustwarande, met toerisme en recreatie zoals Marketing Groningen, de gebiedscoöperatie Westerkwartier, Ondernemen en Toerisme Westerkwartier, en met de organisaties op het landgoed zelf zoals het Familiepark en de Landgoedboerderij.

Uitwerking binnen vier strategieën van de provincie Groningen

Museum Nienoord sluit aan op de volgende vier strategieën van de provincie Groningen:

1. Sterke basis en ruimte voor vernieuwing

Museum Nienoord is gehuisvest in het van oudsher belangrijkste Borgcomplex ten westen van Groningen. Sinds de museale openstelling in 1958 biedt het onderdak aan de Nationale Rijtuigcollectie, als belangrijkste en meest omvangrijke collectie op dit gebied.

Omdat de provincie Groningen de belangrijkste subsidiegever van Museum Nienoord is, worden zowel de organisatie als de Borg en de collectiestukken grotendeels ingezet om 'Wij zijn cultuur', het beleid van de provincie Groningen mee uit te dragen als zelfstandige samenwerkingspartner. Voor projecten op landelijk- of gemeentelijk niveau worden projectmatig fondsen op landelijk of gemeentelijk niveau aangeschreven.

Museum Nienoord is zelfs een Europese speler. Museum Nienoord onderhoudt over de grens contacten met musea in geheel Europa zoals de vorstelijke rijkscollecties in Wenen en Lissabon en met privé musea als het Mecklenburgisches Kutschenmuseum. Er is contact met kleinere, soms breder georiënteerde erfgoedinstellingen dichterbij huis in Ostfriesland, zoals de Lütetsburg en Schloss Gödens waar nog familieleden wonen van de vroegere borgbewoners op Nienoord. De lijnen met grensoverstijgende, subsidiërende en/of coördinerende organisaties als de EDR zijn eveneens kort. Helaas zijn er te weinig middelen om deze goede contacten en positieve wederzijdse wil uit te bouwen tot projectaanvragen en uitgebreide samenwerkingen. De collectie, de locatie, en de genoemde samenwerkingen vormen een sterke basis en zorgen voor ruimte en worden ingezet voor vernieuwing.

Voorbeelden van vernieuwingen van de afgelopen periode hiervan zijn de wisselende exposities in de Borg, de Ter Maten Hal en het depotgebouw, de Jaap Stienstra Hallen. Zoals over de Ambassadeursontvangst, een samenwerking met het Koninklijk Staldepartement; Special Arts in

samenwerking met kunstateliers in centra voor dagbesteding; Kunst op Nienoord met kunstenaars uit de regio maar bijvoorbeeld ook kunst van professionals die hier lang of kort geleden als vluchteling heen kwamen; inzet van de koetsmodellen uit de collectie met bijvoorbeeld kabouters om heel jonge kinderen extra aan te spreken; streekhistorische tentoonstellingen in combinatie met pas afgestudeerden bij de ABK Minerva en het Frank Mohr Instituut die hierop in hun werk reflecteren; werkprojecten rondom eigen erfgoed met middelbare scholen in Leek en met MBO opleidingen overal uit de provincie, bijvoorbeeld inzake tuinaanleg. Het succes van deze en vergelijkbare initiatieven motiveert het museum om op deze weg door te gaan.

2. Samenleven met cultuur

Museum Nienoord wil zoveel mogelijk doelgroepen een logische locatie bieden voor interactie met kunst, cultuur en erfgoed. Dit door hoogwaardige kwaliteit zo laagdrempelig mogelijk aan te bieden. Dit kan bij inhoudelijke keuzes bij tentoonstellingen, podiumoptredens en publieksevenementen zoals kinderworkshops. Verder biedt het museum een brede waaier aan interactiemogelijkheden zoals kindermiddagen, open depotdagen en fairs naast de reguliere tentoonstellingen, en door het eigen aanbod te combineren met wensen van potentiële bezoekers, zoals vergadermogelijkheden en horeca in combinatie met een rondleiding.

Museum Nienoord werkt hierbij samen met zoveel mogelijk organisaties die hun eigen doelgroepen en/of cliënten naar Museum Nienoord brengen. Zoals de gemeentelijke sociale diensten, onderwijsinstellingen van kleuter- en basisscholen, middelbare scholen (VMBO bijvoorbeeld in parkonderhoud, techniek en ambacht) tot hoger-, universitair en volwassenenonderwijs, de bibliotheek, het Taalhuis dat op Nienoord schrijf- en leeslessen geeft, vluchtelingenwerk, de vrijwilligerscentrale enzovoort. Het oudste en meest beeldbepalende monument van het Westerkwartier met zijn collectie van formaat biedt aldus in de dagelijkse praktijk een logische, inspirerende, leerzame locatie voor ontmoetingen op alle niveaus en in de breedst denkbare vorm. Van boekstudie tot bollen planten.

Voorbeelden hiervan zijn de al genoemde tentoonstellingen met kunst van cliënten van De Zijlen en andere centra voor dagbesteding uit de eigen omgeving, de Leekster Lenteloop, de Kerstfair op het borgplein en in het park met de kerstopstellingen in de museale omgeving, kinderonvangsten bij Sint en Piet op de borg en in de Schelpengrot, concerten bij kaarslicht, dinermogelijkheden in de Ridderzaal met de exposanten.

3. Overal cultuur

Museum Nienoord vertegenwoordigt het beleid van de provincie ruimschoots als zelfstandig samenwerkingspartner ten westen van de stad. Het promotieplatform Leek, een samenwerkingsverband van ondernemers, vastgoedeigenaren, winkeliers, en landgoedpartners opereert sinds zijn oprichting vanuit Museum Nienoord. Het platform vergadert en ontvangt relaties in het museum. Nienoord is ook de plek voor officiële ontvangsten van de gemeente Westerkwartier naar collega gemeentes en de bevolking. De uitreiking van de ondernemersprijs vindt traditioneel plaats op Nienoord, tijdens de massaal bezochte nieuwjaarsontvangst.

Al deze activiteiten resulteren in een breedgedragen goodwill op alle niveaus. Het museum profiteert hiervan als cultuurdrager.

Met de jaarlijkse themaexposities en randprogrammering genereren we omzet voor toeleveranciers (waaronder de creatieve industrie) en de bezoekers spin-off.

Het borgcomplex trekt bezoekers vanuit het hele land, de rijtuigcollectie zelfs bezoekers uit het buitenland. Veel toeristen kiezen Leek als uitje vanuit Groningen stad maar ook als pleisterplaats bij fiets- en wandeltochten door het Westerkwartier en/of Drenthe. In samenwerking met zoveel mogelijk partijen in recreatie en toerisme wordt de verblijfsduur in de omgeving zo lang mogelijk verlengd. Zo is er voor het hele gezin de combinatiemogelijkheid met het familiepark, liggen er op en naast het Landgoed twee campings met een uitgebreid aanbod, beschikt de Landgoedboerderij over

een B&B, liggen andere B&B's, collegae als de Havezate Mensinge en de musea in het Westerkwartier attracties als de winkelvorm van Leek en het Leekstermeer op loopafstand.

Museum Nienoord gaat 'zoveel mogelijk de deur uit' en zowel de locatie als de collectie lenen zich hier goed voor. Immers: het Borgcomplex zelf speelt provinciebreed tot de verbeelding en rijtuigen zijn er om: te reizen.

Het museum wordt buiten de deur vertegenwoordigd door zijn directeur en/of bestuursleden en/of stafmedewerkers of vrijwilligers, bijvoorbeeld als spreker bij congressen en symposia, om tentoonstellingen elders te openen, op landelijke kasteel- en museumdagen, beurzen en informatiemarkten en in studio's en op redactie van regionale en landelijke media. Dit doet het museum op alle mogelijke niveaus, teneinde Museum Nienoord een zo logisch mogelijke plek bij iedereen 'tussen de oren' te geven. Tot het binnenhalen van Sinterklaas aan toe, als 'borgheer' en samen met de burgemeester. Collectiestukken reizen het hele land door en is er een omvangrijke informatie-uitwisseling over van alles dat te maken heeft met rijdend materieel, materiaal en techniek, in sociaal-demografische-, historische-, landschappelijke en allerlei andere context. Museum Nienoord probeert ook groepen te werven vanuit hun eigen wensen. Bijvoorbeeld als locatie voor een schoolproject met een kunstenaar, met een lezing speciaal gemaakt voor het jaarlijkse uitje van de seniorenflat, met nieuwe faciliteiten geschikt voor een vergadering of feest op Nienoord.

Inmiddels komen veel groepen uit zichzelf hierheen. Fiets- wandel- en andere tochten starten of eindigen in het museum zoals de Tocht om de Noord (600 deelnemers), de Leekster Lenteloop (800-1100 deelnemers jaarlijks), Parels in het Westerkwartier. wielren- en andere professionele sportevenementen van soms internationale klasse starten of finishen op het Borgplein. En natuurlijk doen koetsentochten en ook classic car- en oldtimer ritten het Borgcomplex aan, soms als start- of eindpunt.

Westerkwartierders die in het nieuws zijn, laten zich vaak hier fotograferen vanwege de herkenbaarheid van de omgeving. Meer en meer gebruiken derden eigen of geleende foto's van Nienoord als beeldmerk van het Westerkwartier, op kantoorwanden, banners, koekblikken en zelfs containers. Voor Museum Nienoord een bewijs dat het Westerkwartier zich op allerlei manieren voldoende met Nienoord verwant voelt om het als eigen beeldmerk uit te dragen.

4. Thuis in Groningen: de nationale collectie in de Groninger borg

Meer dan de helft van zijn bestaan is de huidige borg al ingezet als Nationaal Rijtuigmuseum. Alle Groningers kennen Nienoord als het 'Koetsenmuseum'. Alle aanpassingen zoals doorbraken en nieuwbouw waren de afgelopen 60 jaar ten behoeve van deze functie. Het museum is één van de oudste nog steeds bloeiende musea in de provincie.

De collecties

Een sterke basis voor vernieuwing, verdieping, verrassing en amusement bieden zowel de borg Nienoord als haar twee collecties: de collectie Nienoord, in de gerestaureerde en museaal ingerichte Borg Nienoord zelf, en de Nationale Rijtuig- en Sledencollecties in zowel de Borg als de Ter Maten-, Bischoff- en Jaap Stienstra Hallen. De Bischoffhal wordt in de praktijk meestal -dus ook in deze aanvraag- aangeduid als Oranjerie.

De collectie Nienoord omvat antiek meubilair, aanvullend gebruiksgoed en historische kunstobjecten, zoals een serie olieverfportretten. Deze onderdelen van de Collectie Groningen sluiten aan op de verhaallijnen van de Cultuurnota.

De Borg Nienoord is rond 1520 gebouwd aan de doorgaande weg tussen de eeuwenoude dorpen Midwolde en Roden, om van hieruit de turfsterkerij en het transport van turf naar de bloeiende Hanzestad Groningen op te zetten. Initiatiefnemers waren leden van de toen al eeuwenoude, adellijke familie Van Ewsum die vanuit Middelstum hierheen kwamen en akkoorden sloten met

plaatselijke hoofdelingen, boeren en dagloners. De omgeving werd fysiek opgenomen in het zich tot een compleet kasteelcomplex uitbreidende Nienoord: de Van Ewsums kochten steenhuizen in de buurt op afbraak op, voor extra bouw materiaal en om eventuele toekomstige vijanden hun strategische punten in de omgeving alvast te ontnemen.

Van hieruit werd de wijde omgeving 'in cultuur gebracht'. Nog altijd is aan bijvoorbeeld verkavelingen en eeuwenoude houtwallen te zien dat de turfwinning hier kleinschalig dus vroeg was. Rondom deze handel werd een complete infrastructuur georganiseerd. Met waterwegen inclusief verlaten om het waterpeil op niveau te houden; een haventje als centrum voor het hierom groeiende dorp Leek en scheepslieden wiens eigen handel evolueerde tot uiteindelijk zeevaart; eigendoms- en pachtstructuren die een eigen sociale dynamiek gaven aan de verhouding tussen borg-, boeren- en ondernemersfamilies.

De borgbewoners bezochten elders universiteiten, begaven zich in internationale bestuurs-, politieke- en diplomatieke diensten, tot op Het Loo, in Brussel en bij de West Indische Compagnie aan toe, zij waren vooruitgeschoven posten van de Republiek en het Duitse Keizerrijk, kortom: vormden voor de wijde omgeving het 'venster op de wereld'. Zij bewijzen, hoe internationaal georiënteerd Groningen sinds mensenheugenis geweest is. Bovendien boden ze borgfamilies bescherming aan omwonenden in tijden van oorlog of andere tegenslag.

In zijn verbondenheid met het land en zijn bevolking, stad en land, bestuur en uitvoering, voorspoed en tegenslag, is Nienoord sinds een half millennium een centrum in de identiteit van Groningen. Menige Groninger kent de legende 'Het meisje van de Schelpengrot' van zijn of haar schoolreisje vroeger, in de Borg vinden huwelijken plaats, zakelijke ontvangsten worden vaak gecombineerd met een rondleiding, kortom: iedere Groninger heeft wel een associatie met Nienoord, museumliefhebber of niet.

Museum Nienoord breidt zijn netwerk met mogelijke doelgroepen nog steeds uit, en ontvangt graag gasten van ver op een hedendaagse manier. Zo worden er sinds 2019 lessen lees- en schrijfvaardigheid gegeven aan statushouders. Zo wordt Nienoord ook voor hen een logische plek om heen te gaan en inspiratie te vinden. Omdat 'thuisvoelen' een voor iedereen anders interpreteerbaar en bovendien voortdurend veranderend begrip is.

Al sinds de 16e eeuw is het borgcomplex Nienoord een 'landmark' voor het Westerkwartier, sinds 1958 dankzij de museumexploitatie. Net als vroeger komt er op Nienoord veel van ver, mede dankzij de koetsen van elders uit het land. Door deze te presenteren naast rijtuigen uit eigen omgeving, gaan bijzonderheden opvallen die kenmerkend zijn voor Groningen Stad en/of Ommeland.

De nationale rijtuigcollectie ingezet voor 'Wij zijn cultuur'

De nationale rijtuigcollectie is een Gronings initiatief, in een unieke samenwerking tussen studentenverenigingen in de stad en 'plattelanders' in het Ommeland. Deze groep vernieuwt zich tot op de dag van vandaag en bestrijkt inmiddels het hele land. In Leek brachten zij rijtuigen vanuit het hele land bijeen, om een representatieve collectie samen te stellen. Uit de inventarisatie, waardestelling en registratie van rijtuigen en arrensleden binnen de Mobiele Collectie Nederland blijkt de 'Erfgoed-waarde' van de collectie.

De collectie rijtuigen en arrensleden in Leek wordt beschouwd als de belangrijkste Nederlandse collectie hippomobiel erfgoed. In 2013 is door de Stichting Mobiel Erfgoed Nederland een kwalitatieve Quick-scan uitgevoerd met een subsidie van het Mondriaan Fonds: een speciale commissie beoordeelde ca 600 in Nederland aanwezige rijtuigen en sleden op hun 'erfgoed-waarde'. De rijtuigen werden op grond van diverse criteria beoordeeld en ingedeeld in klasse A, B of C, waarbij klasse A als de meest belangrijke en waardevolle wordt gezien.

De collectie van Museum Nienoord, Borg en Nationaal Rijtuigmuseum bevat in totaal ruim 230 rijtuigen en een kleine 60 arrensleden. Hieronder bevinden zich:

- 30 van de 48 van de A-klasse rijtuigen in Nederland (= 63%)
- 80 van de 151 van de B-klasse (= 53%)
- 113 van de 206 van de C-klasse (= 55%)
- 10 van de 11 van de A-klasse-arrensleden (= 91%)
- 5 van de 16 van de B-klasse (= 31%)
- 38 van de 60 van de C-klasse (= 63%)

Deze cijfers zijn het resultaat van het onderzoek dat in 2014 werd gepresenteerd. Ze laten het nationaal belang zien van de collectie die zich in Museum Nienoord, Borg en Nationaal Rijtuigmuseum bevindt.

Met de collectie rijtuigen vertelt Museum Nienoord in de expositiehal vooral het verhaal van het aangespannen personenvervoer tussen stad en ommeland in de dynamische 19de eeuw. Verwijzingen in de tentoonstelling 'Een leven vol rijtuigen' naar de borgfamilie, de Groningse paardenschilder Otto Eerelman en collega-borgen benadrukken verschillende vormen van Groningse identiteit. De nationale collectie leent zich juist op deze locatie uitstekend voor het vertellen van de 'Wij zijn Cultuur'. Immers: de borgfamilies waren zeer internationaal georiënteerd en voor hun omgeving 'het venster op de wereld'. De aanwezigheid van een bovenregionale collectie op een regionale borg komt op de bezoeker als vanzelfsprekend over en is dat ook.

Dit Groningse verhaal is onlosmakelijk verbonden met internationale ontwikkelingen op het gebied van rijtuigen en vervoer in het algemeen. Zonder landelijke collectie rijtuigen zou het streekgebonden verhaal hiaten vertonen. En voor een collectie met landelijke uitstraling komen bezoekers van ver naar deze provincie. Zij combineren hun verblijf vaak met het bezoek aan meer cultuurhistorische attracties, bijvoorbeeld de dorpskerk van Midwolde of toeristische trekpleisters in de winkel- en horecasfeer.

In de Jaap Stienstra Hallen, het depotgebouw van Museum Nienoord, wordt de museumbezoekers ieder uur een gratis instaprondleiding aangeboden. Museumstukken, die inhoudelijk niet in de expositie 'Een leven vol rijtuigen' in de tentoonstellingshal passen maar de Verhalen van Groningen wel aanvullen, staan hier opgesteld in thematentoonstellingen. Bijvoorbeeld van exotische of koninklijke koetsen, naast series sjezen uit Groningen, Friesland en Drenthe. Door te focussen op de borg en zijn bewoners, in combinatie met de museale functie voor een landelijke collectie van de borg, wordt het profiel scherp gehouden. Zo kan een 'mean and lean' strategie worden toegepast. Uitgaande van de eigen kracht: de twee kanten van de medaille zijn allebei even sterk en bieden een win-win-situatie van een provinciale borg én de nationale collectie rijtuigen.

TENTOONSTELLINGEN EN PROJECTEN VALLEND ONDER ACTIVITEIT 1

Tentoonstellingsfair 'Kunst op Nienoord'

(Noordhal, in het najaar van 2021, 2022, 2023 en 2024, dus jaarlijks)

Van oudsher zijn de borgen cultuurdragers. De borgfamilies introduceerden kunstenaars van dichtbij en ver weg, zoals op Nienoord Hermannus Collenius uit Friesland en de scheppers van de Schelpengrot uit waarschijnlijk Venetië. Dit met als doel om concurrenten af te troeven, en bekenden mee te inspireren. Zowel vernieuwende kunst als nieuwe gebruiken en technieken: je zag ze als eerste bij de cultuurdragers. Sinds de Verlichting richtten zij de eerste regionale musea op, waar iedereen naar binnen kon. Museum Nienoord gaat verder met deze traditie, door kunstenaars van dichtbij en soms wat verder weg zelf in contact te brengen met een zo breed mogelijk publiek uit meest eigen streek.

Non-commercieel

Het concept is als van een kunstbeurs, zoals die in het Zuiden en Westen steeds meer bezoekers trekken dankzij hun veelkleurige aanbod. Met als verschil dat dit een non-commerciële kunstbeurs is. Met dit aanbod springt Museum Nienoord in de leegte, die de verdwenen galleries in de provincie de afgelopen jaren nalieten. Het compenseert de dreiging tot culturele verschraving op het platteland. De stands krijgen ze tegen kostprijs, op voorwaarde dat ze gedurende de hele fair persoonlijk aanwezig zijn. Kunst opdrachten mogen zij met bezoekers afstemmen zonder tussenkomst van het museum, ze hoeven evenmin inkomsten af te dragen over kunst die ze ter plekke verkopen. Het museale doel hierbij is namelijk de interactie en uitwisseling met bezoekers die hierop afkomen.

Interactief

Bij Kunst op Nienoord wordt een grote expositiehal ingericht als interactieve ontmoetingsplaats voor hoogwaardig werkende beeldend kunstenaars en een zo breed mogelijk publiek. Een onafhankelijke commissie nodigt ieder jaar ruim dertig kunstenaars uit heel Nederland uit, om samen met de museumvrijwilligers een eigen ruimte in te richten met hun werken. De gemeenschappelijke noemer hierbij is: 'kwaliteit'. Maar in onderwerp, thematiek, materiaal en techniek een zo breed mogelijk aanbod, van figuratief tot abstract en van olie- en acrylverf, grafiek en fotografie tot ruimtelijk werk in steen, hout, kunststof en glas. Ook in functie variëren de kunstwerken zoveel mogelijk, van gelijst werk voor aan de wand tot design gebruiksgoed.

Educatie

Om het educatieve karakter te markeren, worden meerdere exposanten uitgenodigd om in een aparte ruimte lezingen en workshops te geven. De lezingen gaan over kunsthistorische onderwerpen maar ook over toepassingen als onderhoud en restauratie, de workshops over thematiek, materiële mogelijkheden en technieken.

Poëzie op Nienoord

Naast primaire- is er dus ook ruimte voor secundaire (uitvoerende) kunsten. De interactie met het publiek wordt gemaximaliseerd in 'Poëzie op Nienoord'. Voor poëzie wordt gekozen omdat de meeste podiumevenementen muziek bieden, en poëzie van de overige podiumkunsten een relatief weinig beoefende is. Voor de vakinhoudelijke kant werkt het museum hierbij samen met reguliere boekhandels zoals Daan Nijman in Roden.

Museum Nienoord nodigt honderden leerlingen van CSG De Borgen via hun docenten uit om een gedicht te wijden aan een actueel thema. Een vakjury van professionele dichters selecteert uit de doorgaans zo 'n 100 inzendingen een aantal 'eervolle vermeldingen' en drie prijswinnaars, in totaal ongeveer tien leerlingen. Zij mogen hun gedicht in de Balzaal voor publiek voordragen, afgewisseld met voordrachten van gerenommeerde dichters (deels juryleden). Ten overstaan van het publiek vertellen de juryleden, wat volgens hen de sterke punten per gedicht zijn. De interactie tussen beginnend en gevorderd, jong en oud, school en museum maakt dit tot één van de meest unieke en inspirerende hoogtepunten bij Kunst op Nienoord.

Project '24 Kitchen in de Gouden Eeuw',

Occa Johanna Ripperda, Groningse adel met kooktips voor de keuken van nu

(locatie: Borg, voorjaar 2021 – voorjaar 2022)

In het project rond Occa Ripperda presenteert Museum Nienoord een andere kijk op de Gouden Eeuw in Groningen in een spannende tentoonstelling en evenementen rond koken. Het kookboek van Occa Johanna Ripperda (1619-1686) geeft het levensverhaal van deze adellijke dame uit Farmsum een bijzonder actuele twist. Als internationaal georiënteerde en goed opgeleide vrouw leidde Occa niet alleen een spectaculair leven, maar gaf ze ons tegelijkertijd een inkijkje in de keuken van haar tijd. Occa's huwelijk met Enno Adam van Inn- und Kniphausen verbond haar met de borg Nienoord, waar Anna van Ewsum in 1657 trouwde met Carel Hieronymus van Inn- und Kniphausen.

Het museum nodigt bezoekers uit om onder leiding van een topkok zelf aan de slag te gaan met het kookboek van Occa in de keuken op de borg Nienoord. Haar kookkunsten leren ons over vergeten groenten, eten wat het seizoen geeft en voedsel van dichtbij.

Haar leven, een spannende film

Nienoord is het passende decor voor het project over deze opmerkelijke vrouw in de Groningse geschiedenis. Occa kwam uit een cultureel ontwikkeld milieu, was vermogend, had goede contacten én was een gepassioneerde kok. Ze was een telg van de belangrijkste adel in de Ommelanden. Occa functioneerde in een voornamelijk door vrouwen bevolkte, maar hoofdzakelijk door mannen geregeerde wereld. Bovendien was Occa de meest bereisde Groninger vrouw van haar eeuw: van Brussel tot Stockholm, van Den Haag tot Pommeren. Met haar vele reizen hoort Occa thuis in Museum Nienoord, waar de nationale collectie rijtuigen is gehuisvest.

Occa's maakte tijdens haar opvoeding kennis met het stadhouderlijk hof in Leeuwarden. Na haar huwelijk ging ze wonen op de Klunderburg in Emden. Haar echtgenoot trad als overste in Zweedse dienst, net als zijn vader. Na Enno's overlijden in 1654 liet Occa haar kinderen achter bij haar schoonfamilie en vertrok ze naar Pommeren om het familiebezit in Klempenow te beschermen. Daar hertrouwde ze met de Zweedse generaal Erik graaf Stenbock, collega van haar overleden man en buurman via het nabije kasteel Spantekow. Erik overleed drie jaar later, waarna Occa zich deels vestigde in Zweden en deels op Klempenow. In 1671 benoemde koningin-weduwe Hedwig Eleonora haar tot opperhofmeesteres aan het Zweedse hof, de hoogste functie aan het hof, tijdens een periode waarin Zweden een culturele bloeiperiode doormaakte. Na Occa's overlijden is ze bijgezet in de grafkelder van Jennelt bij haar eerste man. Haar vele brieven met opmerkelijke verhalen én haar honderden handgeschreven recepten zijn bewaard gebleven.

Onbekende en verrassende verhalen

De Groningse plattelandsadel speelde een belangrijke rol in de culturele en politieke ontwikkelingen van de 17de eeuw. Juist de Ommelander adel had vanouds een internationale karakter met een open blik op mode, nieuwe ontwikkelingen en culturele vernieuwing. Er was nauwe verbondenheid met het culturele leven van hun tijd. Cultuur, literatuur en kunst werden in Groningen en Friesland actief beoefend, ook op Nienoord.

De plattelandsadel in Noord-Nederland had nauwe relaties met Zweden, een grootmacht in Noord-Europa in die tijd. Occa's echtgenoten, schoonvader en zoon waren als militair nauw betrokken bij de oorlogen tussen Zweden, Denemarken, Brandenburg en de Republiek, ook in een tijd dat het volgens de schoolboekjes vrede was.

Occa's actieve leven was uitzonderlijk, maar dat vrouwen onder de juiste omstandigheden wel degelijk zelfstandig konden optreden en dat deden, is veel normaler dan wordt gedacht. De bezoekers van de tentoonstelling krijgen een heel andere blik op de Gouden Eeuw dan zij daarvoor hadden!

Nienoord en Duitsland, internationale samenwerking

Rond Occa worden in 2021 verschillende tentoonstellingen en evenementen in Nederland en Duitsland georganiseerd. Nienoord staat in het teken van het adellijke leven in de 17de eeuw: dagelijks leven, kleding, eten, hofleven, oorlog, eten en kunst. Opvallend aan de culturele kring rond het gezin Ripperda is bijvoorbeeld de rol van vrouwelijke kunstenaars, zoals de dichteres Sibylle van Griethuysen in Appingedam. Van hen zijn boeken, gravures en schilderijen aanwezig in het Groninger Museum, het Fries Museum, de Universiteitsbibliotheek en de Bibliothek Ostfriesische Landschaft. Het rouwbord van Hero Maurits Ripperda, nu in de kerk van Farmsum en eigendom van het Groninger Museum, verbeeldt dat Occa's voorouders uit Groningen, Oost-Friesland, Gelderland, Overijssel en Westfalen stamden.

Occa woonde op Dekemastate, Klempenow, de borgen Farmsum en Jennelt en op kastelen in Stockholm. Van de Klunderburg in Emden (gebombardeerd in de oorlog) is dank zij Occa's notities,

foto's en plattegronden een digitale reconstructie mogelijk, ingericht zoals het in haar tijd was. Met de collectie keukengerei uit het Landesmuseum in Emden en de Valkenburg in Rheine komt haar keuken tot leven.

Proeven op Nienoord

Occa's kookboek biedt een geheel nieuwe blik op maaltijden die ook nog eens verrassend lekker zijn. Ze laat zien hoe op de Groninger borgen in de 17de eeuw gekookt en gegeten werd. De nauwe verbondenheid tussen de borg en haar omgeving (nutstuin) uitte zich in de dagelijkse maaltijd. Die kleine afstand van grond tot mond past binnen de huidige aandacht voor eerlijke en natuurlijke ingrediënten, uit eigen streek en seizoen. Daarom is proeven ook een belangrijk onderdeel van het project. Een volledig gereconstrueerde 17de eeuwse maaltijd staat op het programma en zal een ander publiek trekken.

Occa beschrijft veel ingrediënten die ons vreemd voorkomen, zoals ramsballen, hanekammen, lamspoten en zangvogels. Ze zijn om te gruwelen of juist nieuwsgierig te worden. Ook zijn er bereidingswijzen ('Voer een kalkoen brandewijn en jaag hem vervolgens op totdat hij uitgeput is') grappig of opvallend genoeg om de bezoekers te verrassen.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overall cultuur' en 'Wij zijn cultuur'.

Tentoonstelling 350 jaar Groningens ontzet 1672

(locatie: Borg, voorjaar 2022 – winter 2022)

Op Nienoord is nog een kanonskogel aanwezig, van de huursoldaten van Bommen Berend, de bisschop van Münster. Zij belaagden Groningen vanuit het zuiden en richtten ook op Nienoord grote schade aan. De borgfamilie Von Inn- und Kniphausen / Van Ewsum had een veilig heenkomen gezocht achter de stadswallen van Groningen, maar herbouwde het Leekster slot na terugkomst in grote luister.

De tentoonstelling start met de kogel van Bommen Berend en het verhaal over bedreiging en verwoesting. Maar het gaat verder over vernieuwing en uitbreiding. Nienoord groeide uit tot het meest indrukwekkende borgcomplex van Groningen, omringd door uitgestrekte formele tuinen. Een waar lusthof. Tegenwoordig herinnert hier nog veel aan. Zoals buiten de twee sierkanonnen in de borgtuin waarvan een derde exemplaar in het Victoria and Albert Museum staat, de barokke ingangspartijen in de borg en de erepoort bij de brug. In de borg zelf zijn de wandschilderingen van Hermannus Collenius uit de inmiddels al verdwenen balzaal nog steeds te zien, evenals barokke haardpartijen. En de 'adelskerk' kreeg een nieuwe adventstafel en barok grafmonument. Aan de hand van unieke en authentieke stukken wordt in deze tentoonstelling een verrassende kijk geboden op de gebeurtenissen in het Westerkwartier in en rond 1672, tegen de achtergrond van de internationale ontwikkelingen.

Hierbij werkt Museum Nienoord samen met allerlei partijen die 1672 als herdenkingsjaar kozen, zoals de Koninklijke Vereeniging voor Volksvermaken, Vesting Bourtange, Stichting Vestingdagen Noord Nederland en Stichting Michiel de Ruyter (zijn grafmonument is ook van Rombout Verhulst). Hiermee wordt ook het inhoudelijke aanbod afgestemd. Daarnaast worden gezamenlijke arrangementen, routes, educatieve projecten en kinderevenementen aangeboden. Bruiklenen worden aangevraagd bij onder andere het Groninger Museum.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overall cultuur', 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

Tentoonstelling 400 jaar Rombout Verhulst

(Noordhal, winter 2023 – herfst 2024)

In 2024 is het 400 jaar geleden dat Rombout Verhulst (1624-1698) geboren werd. Hij groeide uit tot een van de meest beroemde barokke beeldhouwers van de Republiek der Verenigde Nederlanden. Een van zijn meest complexe en verfijnde, maar minst bekende werken is het praalgraf voor Anna van Ewsum en haar gezin in de adelskerk van Midwolde. Reden voor Museum Nienoord om deze beeldhouwer, zijn kunstenaarsgeneratie en leef- en werkomgeving met een Gronings tintje te presenteren.

Verhulst en de Gouden Eeuw van Nederland

Rombout Verhulst wordt in Mechelen geboren en studeert daar bij beeldhouwers Rombout Verstappen, Frans van Loo en misschien ook Lucas Faydherbe. Rond 1650 reisde hij waarschijnlijk naar Italië. Vervolgens woont hij in Amsterdam, waar hij onder de eveneens Vlaamse beeldhouwer Artus Quellinus bijdraagt aan de decoratie van het nieuwe Stadhuis, thans het Paleis op de Dam. Als enige van Quellinus' medewerkers mag Verhulst enkele werken signeren. Ook in zijn volgende woonplaats Leiden draagt hij bij aan beeldhouwwerk voor stedelijke gebouwen. Hier komen zijn eerste grote opdrachten voor grafmonumenten. In 1664 vestigt hij zich in Den Haag, waar hij in 1668 lid wordt van het gilde. Tot zijn leerlingen behoren Jan Blommendael en Jan Ebbelaar.

Verhulst: nog altijd een internationaal beroemd kunstenaar

Een van zijn meest geslaagde portretbustes, van Jacob van Reygersbergh, behoort tot de topstukken van het Getty Museum in Los Angeles. Zijn meest beroemde grafmonument is dat van Michiel de Ruyter in de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Verhulst en Groningen

Ook in Groningen maakte Verhulst twee grafmonumenten, naast dat in Midwolde ook een in Stedum voor de familie Clant. In Midwolde liet opdrachtgeefster Anna van Ewsum al snel een putto weghalen, om plek te maken voor een beeld van haar tweede man. Die putto kwam na vele omzwervingen, door bijvoorbeeld de tuin van de Hanckemaborg in Zuidhorn en de depots van het Groninger Museum, terecht in Museum Nienoord. Deze putto neemt ons mee terug naar een buitengewoon rijkverleden: het leven en werk van de barokke kunstenaar Rombout Verhulst.

Vernieuwende vormgeving

Verhulst was een meester in de driedimensionale vormgeving, in het tot leven wekken van doods materiaal, in de verbeelding van verhalen en symboliek middels de interactie tussen mensfiguren en hun attributen. Daarom zoekt Museum Nienoord naar even vernieuwende en verfrissende presentatietechnieken, zoals 3D modellen die sprekend worden opgevoerd als een pepper's ghost.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overall cultuur' en 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

Tentoonstelling De 20ste eeuw op Nienoord

(locatie: Borg, 2023)

Met het vertrek van de adellijke familie eindigt voor velen het historische verhaal van de Borg Nienoord. Slechts weinigen weten van de ziekenopvang tijdens de Tweede Wereldoorlog, het museum voor opgezette dieren in de balzaal, het schooltje in de ridderzaal, de kamers boven die tijdens de woningnood aan gezinnen verhuurd werden, de schotten op zolder waartussen die gezinnen sliepen. En de Groningers die met belangstellenden elders in het land de teloorgang van cultureel erfgoed tijdens en soms door de wederopbouw willen voorkomen, met als resultaat de openstelling van het Nationaal Rijtuigmuseum in dit historische middelpunt van een wijds landelijk gebied vlakbij de stad.

Nu de afgelopen decennia ook tot de geschiedenis gaan behoren en degenen die zich deze nog herinneren langzaam zeldzamer worden, groeit de belangstelling voor deze periode. En nu Museum Nienoord de wind weer in de zeilen heeft, gunnen eigenaren van bijzondere objecten deze het museum. Bijvoorbeeld onlangs een dagboek met tientallen authentieke foto's van een groep studenten uit Groningen, die tijdens de oorlogsjaren onder leiding van Professor Strating samen projecten op Nienoord deden teneinde polarisatie onderling te voorkomen. Uit de naoorlogse jaren werden onlangs foto's aangeboden van een fokker van internationaal befaamde hazewindhonden, die in het huidige kantoorgebouw woonde met zijn kennel aan huis.

De informatie komt met beeldmateriaal en objecten maar mondjesmaat en via-via binnen. Maar inmiddels geven ze samen al een kleurrijk beeld van de deplorabele staat waarin de borg zich toen noodgedwongen bevond, en de utilitaire functies die hier uit economische armoede gehuisvest en uitgeoefend werden.

Hiermee wordt ook zichtbaar, welke enorme sprongen onze samenleving collectief gemaakt heeft in het denken over, de omgang met en het beleven van collectieve kunst- en erfgoedcollecties. Het tentoonstellingsconcept wordt de komende jaren nader uitgewerkt, afhankelijk van wat er in reactie op oproepen bij bijeenkomsten en in de media opduikt.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overall cultuur' en 'Wij zijn cultuur'.

Project en tentoonstelling 'Van Amerikaanse makelij'

(Zuidhal, voorjaar 2023 – herfst 2024)

Met de komst van lichte rijtuigen als bouw pakket uit Amerika waaiden ook andere nieuwigheden over naar Europa. Innovatieve vindingen van de andere kant van de wereld kocht men hier graag. Amerika, het land van de onbegrensde mogelijkheden, zette in de tweede helft van de 19de eeuw de toon voor vernieuwing in het vervoer, de techniek en de landbouw.

De Amerikaanse rijtuigen uit de eigen collectie, waarvan er twee gerestaureerd zullen worden, leggen de basis voor het project dat de nieuwigheden van de opkomende wereldmacht in beeld brengt. Zoals de ijzeren zogenoemde Amerikaanse windmolens, iconisch in het Hollandse landschap, de telefoon en voor rijtuigen nieuwe productietechnieken en details als volrubberen banden. En uiteraard de eerste auto's, het nieuwe vervoer bij uitstek. Want het ging ineens snel, veel sneller dan men ooit had kunnen denken...

Omgekeerde American Dream

Terwijl verarmde landarbeiders, waaronder vele Groningers, naar het land van de onbegrensde mogelijkheden trokken op zoek naar een beter leven, kwamen tegelijkertijd scheepsladingen producten naar Europa. Daaronder ook complete rijtuigen, veelal gedemonteerd en verpakt in houten kisten. Veel Nederlandse rijtuigmakers kochten deze modern en licht ogende rijtuigen, assembleerden ze hier en pronkten ermee in hun toonzalen. Een soort IKEA avant la lettre. Deze omgekeerde American Dream zal in het museum zichtbaar en voelbaar zijn. De Amerikaanse rijtuigen vormen met hun lichtheid en transparantie een contrast met de Europese koetsen uit die tijd. Gerenommeerde rijtuigbouwers uit Frankrijk en Engeland wilden uiteraard niet achterblijven en zorgden op hun beurt voor nieuwe trends. Er kwam een algehele modernisering op gang die veel verder ging dan rijtuigen alleen, met snelheid en kekke snufjes. De wereld werd een stuk gemakkelijker met de techniek van Edison, Bell en Henry Ford. Amerika liep voorop met goedkope massaproductie en al die goedkope producten en uitvindingen werden elders in de wereld graag gekocht of afgekeken.

Samenwerking: regionaal en nationaal

In de hedendaagse mensport zijn de 'look and feel' van de Amerikaanse rijtuigen van weleer nog

steeds herkenbaar. Rank, hoge wielen, licht en snel, ideaal voor op de prairie! In het Groningse Westerkwartier is de moderne mensport een zeer belangrijke activiteit, het paardenmennen wordt hier veel beoefend. Museum Nienoord wil de mensport graag betrekken bij dit grote project. Evenementen in de randprogrammering worden in nauwe samenwerking met Stichting Westerkwartier Paardenkwartier, Mensport Nienoord, de Vereniging Rijden en Glijden, de Compagnie tot Instandhouding van het Oude Gerij en de HJC Manege in Tolbert gerealiseerd. Museum Nienoord verruimt zijn focus inmiddels ook met hedendaagse rijtuigen, zoals marathon- en sportwagens.

Hiermee komen andere publieksgroepen in aanraking met het museum, een belangrijk doel. Bovendien bereikt het museum hiermee de nationale, omvangrijke aanhang van de mensport. In de 'paarden- en menwereld' kent iedereen elkaar. De jeugd ('paarden-meisjes') zal zeker afkomen op een evenement met paarden.

Museum Nienoord hoopt weer te gaan samenwerken met het Louwman Museum in Den Haag. De bruikleen van één van de eerste elektrische auto's is wel heel bijzonder. Rond 1900 was in de stad New York 40 % van de auto's elektrisch, overal stonden laadpalen. De invloed van reclame en beeldvorming laat zich zien in de fraaie monsterboeken waarmee potentiële klanten verleid werden tot aankoop.

Uitwerking en realisatie

'Van Amerikaanse makelij' laat de verandering op velerlei gebied zien die onder invloed van de Amerikaanse vooruitgang over Europa spoelde. Denk aan elektriciteit, toepassingen van rubber, landbouwtechniek, industriële vormgeving, marketing en radiotelegrafie. Maar daarnaast krijgen ook de voor- en nadelen van import voor de consument boven het kopen van een nationaal product aandacht. Een echte Amerikaanse windmolen is gepland als eye catcher bij het museum.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur', 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

Tentoonstelling Het Eerelman Kabinet

(locatie: Borg, najaar 2023 t/m 2024)

Otto Eerelman (Groningen 1839 – Groningen 1926) was misschien wel de meest bekende schilder uit de Groningse geschiedenis. In ieder geval wordt zijn kolossale schilderij 'De paardenkeuring op 28 augustus' algemeen gezien als een soort Nachtwacht van Groningen. Het siert al bijna een eeuw de hal van het stadhuis in Groningen, naast duizenden kalenders, koekblikken en andere reproducties. Jarenlang schilderde en tekende Eerelman dieren bij circus Carré. Eerelman dankte zijn roem aan opdrachten van het Koninklijk Huis. Hierop volgden vele opdrachten uit de bourgeoisie zoals voor dierenportretten, een typisch 19de eeuwse fenomeen.

Eerelman en Nienoord

De kans is aanwezig dat Eerelman de borgfamilie persoonlijk kende en misschien de vernieuwingen van Nienoord zelf kwam gadeslaan. De artistieke carrière van de schilder valt in tijd namelijk samen met de nieuwbouw van Nienoord, in de tijd van romantiek en impressionisme (schilderkunst), historisme en art nouveau (architectuur). Er zijn voor de tentoonstelling dus allerlei kunsthistorische dwarsverbanden mogelijk. Voorts leent zijn oeuvre zich goed voor het Nationaal Rijtuigmuseum, vanwege het grote aandeel aan dieren hierin, vooral paarden.

Museum Nienoord kan in deze tentoonstelling ook de kunstwerken en persoonlijke bezittingen van Eerelman weer delen met een groot publiek, in combinatie met bruiklenen uit de depots van collega-musea. Vanwege de sfeer van een eind 19de eeuwse salon wordt bij deze tentoonstelling gedacht aan een salon op de bovenverdieping van de Borg.

Publiek

Afgaande op het grote succes van de Eerelman tentoonstelling op Nienoord in 2015, verwacht het

museum met dit Eerelman Kabinet tegemoet te komen aan de vraag vanuit een brede doelgroep. Kinderen worden uitgedaagd om 'de Paardenkeuring' in reuzenpuzzleformaat te leggen.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur', 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

TENTOONSTELLINGEN EN PROJECTEN VALLEND ONDER ACTIVITEIT 2

Deze betreft: cofinanciering van een aantal wisseltentoonstellingen in de periode 2021-2024, voortvloeiend uit het provinciaal beleid. Met deze tentoonstellingen én de hierbij te organiseren samenwerkingen en randprogrammeringen zoals lezingen en educatieve pakketten kunnen meer en bredere doelgroepen evenals herhaalbezoekers worden betrokken bij 'Wij zijn Cultuur'.

Fotograaf Nico Koster, dé Nederlandse beeldchroniqueur van zijn tijd

(Noordhal, najaar 2020 t/m najaar 2021)

Vlak na de opening van Museum Nienoord in 1958 startte Nico Koster (geboren 1940) in 1963 als fotograaf voor De Telegraaf. Ervoor volgde hij een opleiding aan de grafische school en leerde hij in zijn militaire diensttijd fotograferen. De pers werd (nog) gezien als een gezaghebbend instituut, dat standaard werd uitgenodigd bij belangrijke gelegenheden. Het aantal media breidde zich gestaag uit: de meeste gezinnen hadden wel radio en een dagblad maar verder hooguit één tijdschrift, de televisie werd pas in de jaren '60 gemeengoed. Kortom: de foto's van Koster waren destijds de enige visuele getuigenis van menige historische gebeurtenissen voor honderdduizenden, soms miljoenen Nederlanders. Ze werden massaal uitgeknipt om in plakboeken of aan de wand bewaard te worden.

Inmiddels worden zijn foto's beschouwd als iconen van hun tijd: die van wederopbouw, groei van de consumptiemaatschappij en dus van (entertainment-) media. In de roerige jaren '80 opende Koster zijn Galerie Moderne in de Amsterdamse Nieuwe Spiegelstraat. Deze periode eindigt in velerlei opzicht zodra het internet doorbreekt: dan neemt de consument zelf bezit van de informatietechnologie en kan iedereen zijn foto's zelf thuis bewerken en gratis wereldwijd delen. Met alle gevolgen van dien voor het inmiddels klassieke beroep van de professionele fotograaf.

Foto's van hedendaagse beroemdheden ter aanvulling op geschilderde portretten van borgheren en -dames. Beroemd zijn Koster zijn foto's van wereldsterren bij hun bezoeken aan Nederland zoals The Beatles, David Bowie en de beroemde serie van John Lennon en Yoko Ono (in hun Amsterdamse hotel, tijdens hun 'Bed-in-for-peace'). Voorts maakte Koster onder andere reportages over sport, society en mode. En bood hij de Nederlander intieme 'kijkjes achter de schermen' bij CoBra kunstenaars en veel andere bekende Nederlanders. Hierin sluit zijn oeuvre chronologisch aan op de historische portretten en begin 20ste eeuwse foto's van vroegere cultuurdragers: de elite op Nienoord zelf.

Nederland en Groningen

De foto's van Koster waren voor de landelijke media en getuigen van maatschappelijke ontwikkelingen die in Groningen net zo actueel waren. Denk aan de wederopbouw, opkomst van massaconsumptie en media, opkomst van provo, flower power, poppodia, emancipatie. Voorbeelden hiervan in tekst en/of beeld bij Koster zijn foto's worden voor deze tentoonstelling in Groningen gezocht. Te denken valt aan markante personen uit die tijd, zoals museumdirecteuren De Gruyter en Haks, W.F. Hermans, communisten in Oost Groningen, Ploeg-leden op leeftijd, de kring rond galerie Waalkens in Finsterwolde, (toen) jonge politici als Max van den Berg en Jacques Wallage. Maar ook: de opening van nieuwe warenhuizen aan de Grote markt, de trolleybussen, de eerste dieseltreinen ter vervanging van stoomtreinen, het nog handmatig binnenhalen van de oogst, door sneeuw ingesloten dorpen. Wat Museum Nienoord betreft: de periode van verdwijning van koets en paard-en-wagen. Bij de Groninger context zoekt Museum Nienoord bewegend beeld (en geluid): zo

worden de foto's van Koster letterlijk omringd door beweging in beeld en geluid van wat er dan in Groningen gebeurt.

Planning en locatie tentoonstelling

De tentoonstelling loopt in de winter van 2021, maar opent nog net in 2020 omdat Koster dan 80 wordt: een markant jaar. Deze wordt naar Groningen gehaald omdat dit een internationaal geacht podium voor hoogwaardige fotografie is, met de tentoonstellingen van bijvoorbeeld Erwin Olaf en Anton Corbijn in het Groninger Museum, de World Press Foto tentoonstellingen in de binnenstad en manifestaties door fotografen samen als Noorderlicht. En in Groningen leent Nienoord zich bij uitstek voor een tentoonstelling met deze thematiek: aansprekende personen en gebeurtenissen in een steeds razend sneller veranderende tijd.

Samenwerkingen

Museum Nienoord organiseert deze tentoonstelling met de fotograaf zelf, en met organisaties, collecties en archieven voor beeld en geluid landelijk en in Groningen. Voor de Groninger context benadert Museum Nienoord kunstenaars, politici en historici persoonlijk.

Educatie

Er komen teksten, workshops, instaprondleidingen en lezingen tijdens en in deze tentoonstelling. Indien de middelen dit toelaten, wordt er een catalogus gepresenteerd bij de tentoonstelling.

Doelgroepen

Bij deze tentoonstelling wordt ingezet op een zo breed mogelijk publiek. Inhoudelijke insteken zijn: nieuws en media, reportage-fotografie als kunst, wereldsterren en andere markante persoonlijkheden, fotografie als techniek. Met de Groninger context wordt aangesloten op de Verhalen van Groningen.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur' en 'Wij zijn cultuur'.

Tentoonstelling Sleden met pracht en praal

(Noordhal, winter 2021 - voorjaar 2022)

Museum Nienoord krijgt de komende periode een aantal typisch Groningse sleden in bezit of langdurig bruikleen uit een privé verzameling. Op dit moment loopt ook een onderzoek naar sleden van museale kwaliteit in Friese particuliere collecties. De verwachting is, dat zij samen eind 2021 een tentoonstelling rechtvaardigen, met stukken uit zowel de eigen collectie als van daarbuiten.

Inhoud

Sleden nodigen uit om in te gaan op weer en klimaat. Waarom zien we in de 17de eeuw zoveel winterlandschapjes met sleden en schaatsers, was dat een kleine ijstijd? Veel sleden in de collectie zijn buitengewoon rijk versierd dus zichtbaar gemaakt voor ontspanning, een signaal dat de deels nog agrarische samenleving 's winters een laagseizoen doorging. En waarom zijn er zoveel sleden gemaakt en ook behouden, is dat vanwege de vele water- dus 's winters ijswegen in ons land? Kunnen we in vorm en maat, kleur en snijwerk regionale, religieuze en ook standsverschillen aflezen aan de sleden? Met wat voor dieren spande je ze aan en is daar ook regionaal onderscheid in? Zijn de heel kleine sleetjes inderdaad alleen bedoeld voor kinderen? Zijn er specifiek Groningse verhalen, anekdotes of bijvoorbeeld prijzen van sledenjachten bewaard of overgeleverd? Met winterlandschappen van schilders als Otto Eerelman en verdere extra's wordt deze tentoonstelling een winterse belevenis voor het hele gezin.

Samenwerking

Hierbij wordt samengewerkt met de deelnemers aan het onderzoeksproject en met bruikleengevers van museale en particuliere collecties.

Publicatie

Indien de onderzoeksresultaten dit toelaten (en dat is de verwachting), verschijnt er bij deze tentoonstelling een publicatie voor een breed publiek.

Evenementen

Indien de winter dit toelaat, worden er interactieve buitenactiviteiten met sleden georganiseerd voor een breed publiek. Zo mogelijk in de sneeuw, misschien zelfs op de bevroren slotgracht! Bij gebrek aan sneeuw of ijs kunnen ze op wielen worden geplaatst, zoals dat ook af en toe gebeurt bij 'Kerst op Nienoord'. In alle vormen levert dit ook voor de regionale, wellicht zelfs landelijke media een oogstrelend plaatje op als aanleiding om in het museum zelf dieper in te gaan op dit onderwerp.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overall cultuur', 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

Tentoonstelling '20 Koetsen en kastelen'

(Zuidhal, voorjaar 2021 – voorjaar 2023)

De collectie koetsen, rijtuigen en wagens van de Fraeylemaborg kwamen al tijdens de oprichting van Museum Nienoord (in 1958) naar Leek. Deze serie is nog helemaal compleet en aldus voor Nederland uniek. Fraeylema was de laatste (tot 1972) door de eigenaren zelf nog in grandeur bewoonde borg en de laatste borgvrouwe Louisa Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren was gehuwd met een nazaat van Nienoord: jhr mr Francois van Panhuys. Hun drie dochters voelen zich alledrie persoonlijk betrokken bij zowel de borg van vaders- als van moederszijde. Zo waren zij aanwezig bij de overdracht van de rijtuigen.

De koetsen illustreren stuk voor stuk het landleven op een Groninger borg. Zo heeft de barouchette een dak dat aan de voorzijde over de bok heen steekt. Dankzij dat zat de koetsier onder dezelfde overkapping als de kasteelheer en dat was elders niet het geval. Ook kon de borgheer zo zelf op de bok klimmen, zonder onderweg nat te worden.

De Groningse koetsen worden vergeleken met koetsen van andere (stads-)kastelen en adelshuizen in Nederland, zoals De Haar, Duivenvoorde, Middachten, Twickel en Van Loon (keuze volgt). Aldus komen verschillen in geografische oriëntatie: de bewoners van De Haar bestelden hun koetsen in Parijs, reden dus rond in internationale topstukken en lieten zich zo vastleggen in een hypermoderne techniek: fotografie. Maar ook waarden als herkomst en continuïteit: de familie Van Loon bestelde begin 20e eeuw nog een deftig vormgegeven, uiterst luxe geoutilleerde maar zeer klassiek ogende gala-berline, waar de 'nouveau riche' al driftig auto's verzamelde.

Naast de Groninger borgen en de Groningse identiteit binnen de Nederlandse aristocratie biedt deze tentoonstelling een extra bijzonderheid. Een aantal van deze koetsen wordt thans of is net gerestaureerd. De voltooiing van de restauratie wordt waar mogelijk gemarkeerd met een tentoonstelling op de oorspronkelijke locatie. Dit gebeurt in combinatie met authentieke, soms nog originele aanspanningen, verdere passende aankleding zoals palfrenierskostuums en bijzondere accessoires als reisbenodigdheden. Voor het eerst in soms tientallen jaren komen topstukken zo tevoorschijn uit de depots van het Nationaal Rijtuigmuseum, en dat in samenwerking met oorspronkelijke of nieuwe 'borgheren' in eigen provincie en daarbuiten.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overall cultuur', 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

Tentoonstelling Corneille

(Noordhal, voorjaar 2022 – herfst 2022)

Deze in België uit Nederlandse ouders geboren kunstenaar is medeoprichter van de wereldberoemde, naoorlogse internationale kunststroming CoBrA. Met zijn echtgenote fotografe Henny Riemens bereist hij vanuit hun woonplaats Parijs naar Noord-Afrika, Noord-Amerika, de Antillen en Zuid-Amerika. De indrukken die hij daar opdoet, 'bekeren' hem tot de kleurrijke, toegankelijke figuratie met vrouwen, bloemen en vogels die hem zo 'n geliefd kunstenaar maken. Slechts weinigen weten dat zijn eerste tentoonstelling in Groningen plaatsvond, in 1946 dus vlak voor de oprichting van CoBrA. Museum Nienoord heeft contact met de eigenaar van een van de grootste particuliere verzamelingen met vroege werken van Corneille. In dit werk uit de tijd dat hij in Groningen exposeerde, wordt de basis blootgelegd van zijn latere internationale ontwikkelingen. De eigenaresse behoorde tot de weinigen die bij Corneille zelf werk mocht uitkiezen, om te verhandelen. Een bijzonderheid omtrent zijn verkopen is dat zijn laatste kunstwerk, *Corneillefant 3*, ook vlakbij geveild is en wel in Emmen op 9 september 2010.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur' en 'Wij zijn cultuur'.

Tentoonstelling Gaming, nieuwste kunstvormen vanuit een eeuwenoude traditie

(Noordhal, herfst 2022- zomer 2023)

Tegenwoordig duiken de meest spannende, verrassende en vernieuwende werelden tot ver buiten vergulde lijsten in tentoonstellingszalen op: in de game industrie. Met een tentoonstelling over gaming voegt Nienoord zich in een oude traditie: dat dit kloppende culturele hart als eerste in de omgeving vernieuwende kunstenaars introduceert. Met hierin op zich al een vernieuwing, namelijk dat dankzij de commerciële consumptiemaatschappij deze kunstenaars via het publiek het museum bereiken.

Kunstzinnige en maatschappelijke kwaliteiten

Deze tentoonstelling laat hen op heel andere, namelijk artistieke wijze kijken naar hun 'sensaties', en bewijst hen dat kwaliteit in vormgeving ook, of zelfs, hier kan bijdragen aan de kwaliteit van het leven. Zoals in de decennia hiervoor bijvoorbeeld televisieseries, strips en hoorspelen het publiek verrasten met een vernieuwende verpakking van spanning en amusement. En nog eerder fotografie, drukkunst, grafiek en schilder- en beeldhouwkunst.

Zowel inhoudelijk als in vormgeving biedt de game industrie een adembenemende beleving. Zo worden bijvoorbeeld snelheid en geheugen gestimuleerd, in beeldmateriaal van werelden die je vroeger alleen in plaatjesboeken in de bibliotheek vond.

Globalisering

Het internet komt deze jaren in duizelingwekkende snelheid beschikbaar voor (bijna) de hele wereldbevolking. Overal ter wereld neemt men kennis van andermans bijzonderheden, ongeacht hoe ver weg of bijvoorbeeld hoe lang geleden de ander zich bevindt. Met games deel je cultuur met mensen die je nooit ontmoet en op hele andere plekken op deze aarde zitten.

Virtualiteit in het museum

In een al even hoog tempo verbreedt zich het aanbod in virtuele vormen van communicatie en verbeelding. Musea profiteren van deze mogelijkheden, bijvoorbeeld in de ontsluiting van collecties in de opslag, virtuele reconstructies bijvoorbeeld van historische situaties. De onderwerpen waarop gegoogeld, waarover gechat, en waarmee 'gegamed' wordt, zijn vooralsnog klassiek. In onze provincie: 'Wij zijn Cultuur'. Museum Nienoord wil als eerste museum in het Noorden dit veelomvattende onderwerp vangen in één buitengewoon interactieve tentoonstelling. Met oogstrelende stills van hedendaagse kunstenaars die in de virtuele wereld beroemd werden. Interactieve games over ridders en kastelen. Maar ook maatschappelijke insteken als: hoe verandert

de positie van 'wij Groningers' in een steeds globaler wordende en virtueel beleefde samenleving?

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur', 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

Architectuur rond 1900

(Noordhal, winter 2024)

De borg Nienoord onderscheidt zich dankzij zijn eind-19e eeuwse verschijning van de andere Groninger borgmusea. De borg Ekenstein (nu hotel) kreeg rond die tijd een 'facelift' in een neo-gotische detaillering, maar Nienoord is toen grotendeels herbouwd en dus grotendeels vernieuwd. Op Nienoord is een bijzondere combinatie te zien van historiserende neo stijlen en de vlak erna hypermoderne art nouveau, dankzij dat die twee stijlen elkaar afwisselden tijdens de wederopbouw.

Nienoord en de ontwikkelingen rond 1900

In de 19^e eeuw neemt de Industriële Revolutie een vlucht. De productie- en consumptiemaatschappij komen op, met alle gevolgen van dien. De 19^e eeuw is in Nederland de belangrijkste eeuw voor het aangespannen rijtuig, totdat rond 1900 gemotoriseerd vervoer dit overneemt, dus voor het Nationaal Rijtuigmuseum de meest belangrijke eeuw. De landbouw vernieuwt zich en de boerenstand stijgt tot

Nienoord en de historiserende neo-stijlen

De barokke neo-stijl herinnert aan de generatie van de laatste Van Ewsum (Anna) en haar twee echtgenoten (Georg Wilhelm en Carel Hiëronymus), de eerste Knyphausens in de periode rond 1700 toen het oude, verdedigbare steenhuis een lustoord met internationale allure werd.

Het in de museumcollectie van Nienoord aanwezige werk van Otto Eerelman getuigt van streekgebonden historisme en Romantiek, als reactie op het internationaal georiënteerde classicisme van de decennia ervoor.

De ontmanteling van de stadswallen, die tegen moderne oorlogstechnieken toch niet meer bestand waren, relativeerde de grens tussen stad en ommeland. De aanleg van spoorlijnen maakte dat je voor het eerst in de geschiedenis binnen zes uur vanuit Groningen in Amsterdam kon komen: met de trein naar Stavoren en van daar met de boot naar Enkhuizen. Het nieuwe, met handwerk versierde hoofdstation werd het paleis van de nieuwe tijd, aan een nieuw plein over de oude bolwerken heen. Nieuwbouw- en ook industriegebieden werden rondom de middeleeuwse stad aangelegd. De eerste scheidingen tussen wonen, werken en recreatie ontstonden langzaamaan ook hier.

Nienoord en de moderne, internationale art nouveau

De art nouveau werd bij de tweede fase van nieuwbouw rond 1900 op Nienoord geïntroduceerd. Waar de historiserende stijlen vooral de grandeur van de eigen omgeving tot uitdrukking moesten brengen, was de hier direct op volgende Art nouveau de eerste wereldwijd verspreide, op de toekomst gerichte stijl. Geïndustrialiseerde productietechnieken maakten 'design' voor velen bereikbaar. Ondanks de fabrieksmatige vervaardiging moesten ze wel ambachtelijk ogen. In stad en ommeland duiken verschillende kleuren baksteen op in speelse metselverbanden, alsmede tegeltableaus en glas in lood.

Deze tentoonstelling valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur', 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

Met alle exposities en projecten vallend onder Activiteit 2 verwacht Museum Nienoord door te groeien naar 30.000 bezoekers per jaar. In 2017 en 2018 waren dit respectievelijk 26.121 en 24.065.

ACTIVITEIT 3

Collectie-registratie en digitale ontsluiting en presentatie aan publiek

Hoewel de collectie één is die een nationaal overzicht biedt, is deze maar deels on-line inzichtelijk, en bovendien niet via het museum zelf, maar bij derden (collectie Groningen, en Nationaal Register Mobiel Erfgoed van de Stichting Mobiele Collectie Nederland), waardoor de documentatie-mogelijkheden beperkt zijn.

Daarnaast voldoet de collectieregistratie qua opzet en uitvoering niet meer aan de huidige inzichten. Dit betekent dat er een moderniseringslag moet plaatsvinden. Resultaat zal zijn een afgeronde registratie, met daarbij een on-line ontsluiting inclusief zoekfunctie en de door eerdere bezuinigingen teloor gegane maandelijkse nieuwsflitsen op social media (voorheen de koets van de maand), bijvoorbeeld over koetsen die gaan figureren in de speelfilm "Slag om de Schelde", octrooi-beschermde innovaties bij de afgelopen of komende wereldkampioenschappen in de mensport, en schatten uit het depot.

Niet alleen voor on-line bezoekers, maar ook voor bezoekers aan het museum die meer informatie willen dan fysiek gepresenteerd. Alle uitgaande (bruiklenen) en binnenkomende (bruiklenen en verwervingen) collectiestukken worden geregistreerd. Hiervoor wordt Axiell Collections gebruikt, een soort opvolger van Adlib. Afhankelijk van de belangrijkheid is de informatie meer of minder uitgebreid, bijvoorbeeld met al dan geen gedetailleerd conditierapport, foto's, provenance, verwijzingen naar literatuur. Binnen de bestaande mogelijkheden wordt relevante informatie zoveel mogelijk gedeeld: virtueel maar ook in catalogi en bij Open Depotdagen.

Naast de strubbelingen met het collectiebeheersysteem, lopen met name de medewerkers in het depot vaak tegen problemen aan die samenhangen met de traagheid van de deels verouderde machines en de onbetrouwbare internetverbinding. Hier is de afgelopen jaren op bezuinigd. De wens van Nienoord bevindt zich op zowel het gebied van apparatuur als kennis. Omdat de vaste lasten zwaar drukken op het budget, is er geen geld vrij voor digitalisering op lange termijn. Dit uit zich in o.a. het gebruik van gratis software waar dat kan (LibreOffice ipv Microsoft Office), en het gebruik van (ver)ouder(d)e apparatuur dat pas vervangen kan worden wanneer het er helemaal mee ophoudt. Er is onder de vaste medewerkers geen ruimte zich met ondersteunde diensten bezig te houden en de vrijwilligers zijn gemiddeld op leeftijd, waardoor er geen 'doorsnee kennis' aanwezig is (op digitaal gebied). Hoewel er soms wel subsidiegeld beschikbaar is voor dit soort investeringen, kost het aanvragen hiervan extra tijd die er niet is, met als risico dat het uiteindelijk op niets uitloopt en de tijdsinvestering voor niets is geweest. Een interne professional die zich met dit soort digitaliseringszaken bezighoudt, zou dus gewenst zijn, maar daar is geen budget voor.

Hierom ambieert Museum Nienoord voor 2021-2024 de volgende extra's, die nodig zijn om de collectieregistratie en daarmee het beheer op een professioneler niveau te brengen:

- Voltooien van tot nog toe gebrekkige 'overzet' van de collectieregistratie van Adlib naar Axiell.
- Bijbehorende informatie per collectiestuk achterhalen en in Axiell bijvoegen.
- Vernieuwen van de fotoregistratie: veel foto's zijn oud en van slechte kwaliteit, bijvoorbeeld lage resolutie.
- Volledig digitaal maken van het foto-archief, via eigen scanapparatuur (thans niet aanwezig).
- Digitale ontsluiting van collectiestukken naast de stukken die al op 'Collectie Groningen' staan.
- Scholing van zowel het Hoofd Collecties als de vaste vrijwilligers.
- Verdere professionalisering van de vrijwilligers die de uitvoering verrichten.
- Integralere aanpak van de collectieregistratie, bijvoorbeeld door verwervingen beter in het nieuws te brengen en uitgaande bruiklenen bekend te maken (thans te weinig middelen voor).
- Vernieuwen van de pc's (thans 15 jaar oud); vernieuwen en vaker updaten van hard- en software.
- Mogelijkheid voor bezoekers om voor nadere informatie via Wifi in te loggen.
- Verbeteren van de internetverbinding (thans een straalzender vanaf de borgklip).

- Modernisering van de werkruimtes, zoals het lichtstelsel.

Het museum beschikt inmiddels over een bestuurslid met een professionele achtergrond op dit gebied, die hier samen met Erfgoedpartners oriënterend onderzoek naar doet.

Deze activiteit valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur' en 'Wij zijn cultuur' en de digitale collectiepresentatie.

ACTIVITEIT 4

Educatie

Alle inhoudelijke aanbod aan bezoekers binnen en buiten het museum is in wezen educatie. De moderniseringsslag in het onderwijs moet ook in museum worden opgepakt en voelbaar worden gemaakt. Dat betekent een nieuwe scholing van de gidsen die de instaprondleidingen verzorgen. Daarnaast wil het museum doelgroepen meer actief benaderen door zowel op scholen, als ook in verzorgingstehuizen aanwezig te zijn.

Herontwikkeling educatie en toegang tot 18 jaar gratis maken

De beperking van de financiële middelen de afgelopen jaren heeft ertoe geleid dat de bestaande educatieve pakketten jaarlijks herhaald zijn. Door veranderingen als de gemeentelijke herindeling (waardoor de belangstelling breder wordt dan alleen op Leek gericht) maar ook nieuwe educatieve inzichten is meerjarige stilstand feitelijk achteruitgang. Met de activiteit herontwikkeling educatie wil Museum Nienoord weer vooruit!

Naast wat er nu gebeurt voorbeelden van vernieuwing: bijvoorbeeld het ontwikkelen van content voor gecombineerde bezoeken van klassen aan museum en het Familiepark Nienoord; veiligheidsmaterialen voor technische educatie, tekenlessen met afsluitende teken/schilderwedstrijd van borg en/of slee of rijtuig. Omdat de toegang voor kinderen tot 18 jaar gratis wordt, is er extern budget nodig om op educatie gerichte pakketten te bekostigen.

Museum Nienoord wil meer investeren in de volgende typen onderwijs:

Kleuteronderwijs

Kleuterklassen mogen gratis het museum in, educatieve diensten financieren een vaste rondleider. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het vaste, educatieve pakket 'De beer van Bram'. De samenwerking hierbij verloopt naar wens.

Voorts organiseert Museum Nienoord programma's voor kleuters bij wisseltentoonstellingen, landelijke manifestaties zoals het Museumweekend en evenementen als de Kerstmarkt. De organisatie en uitvoer hiervan is te zeer afhankelijk van de beschikbaarheid van vrijwilligers, ook in de noodzakelijkheden hier omheen zoals het doeltreffend werven van doelgroepen. De investeringen hierbij voor materiaal zijn beperkt, teneinde de deelnamekosten laag (gratis) te kunnen houden. Hier liggen veel extra mogelijkheden die thans blijven liggen, uit gebrek aan middelen. Via de kleuters kunnen ook meekomende gezinsleden veel meer bij het museum worden betrokken dan thans het geval is.

Basisonderwijs

Naast het educatieve pakket over Anna van Ewsum wordt een nieuw educatief pakket ontwikkeld, voor een bredere doelgroep: het pakket over Anna is vooral voor scholen uit Leek interessant en sinds de gemeentelijke herindeling zijn alle basisscholen uit de nieuwe gemeente Westerkwartier welkom. Het nieuwe pakket heeft het aangespannen vervoer in Stad en Ommeland als uitgangspunt. Net als voor kleuters organiseert Museum Nienoord ook voor basisscholieren eenmalige workshops en speurtochten. Met meer middelen kan dit aanbod worden geprofessionaliseerd naar een hoger niveau en uitgebreid naar een breder aanbod.

Middelbaar onderwijs

Met het middelbaar onderwijs werkt Museum Nienoord bij zoveel mogelijk gelegenheden en op alle denkbare niveaus samen. Zoals bij werkprojecten in en rond het gebouw, samenwerkingen met technasia bij tentoonstellingen, coachen van maatschappelijke stages.

Met meer middelen kunnen middelbare scholen die wat verder van Nienoord afstaan, alsnog bij het museum worden betrokken. Bijvoorbeeld het MBO onderwijs bij projecten over ambacht en techniek in samenwerking met de ambachtencentra van het museum, een van de onderliggende thema's in de rijtuigcollectie. De eenmalige ad-hoc projecten tot nog toe smaken naar meer.

Hoger en universitair onderwijs

Gemiddeld eens per jaar is er een stagiair langere tijd actief in de museumorganisatie.

Met meer middelen kan Museum Nienoord nauwer samenwerken met onderzoeksafdelingen en hierbij meer stagiairs gericht coachen, bijvoorbeeld bij archiefonderzoek. Dit zal de informatiestroom en vervolgens de publicaties van nieuwe ontdekkingen ten goede komen.

Er is een structurele samenwerking met een aantal organisaties voor hoger en universitair onderwijs. Zo is er een of twee keer per jaar een mogelijkheid voor buitenlandse studenten om het museum groepsgewijs te bezoeken, voor een ontvangst door de directeur.

Overig onderwijs

Hierbij ziet Museum Nienoord mogelijkheden in ouderenonderwijs en taalvaardigheid voor nieuwe Nederlanders. Met meer middelen kan Museum Nienoord de beschikbare kennis meer buiten de eigen locatie uitdragen, bijvoorbeeld in verzorgingstehuizen. In Museum Nienoord zelf zijn er veel mogelijkheden voor meer en/of betere volwasseneneducatie, zowel in tentoonstellingen en publicaties als in lezingen tijdens themadagen als het Nationaal Museumweekend en eigen evenementen als Kunst op Nienoord.

De taallessen die het Museum thans in samenwerking met het Taalhuis aan cliënten van sociale diensten aanbiedt, komen vooral ten goede aan cliënten die al in het museum waren geplaatst. Deze activiteiten zou Museum Nienoord graag uitbreiden naar grotere groepen deelnemers.

Het museum beschikt inmiddels over een kandidaat-bestuurslid met een professionele achtergrond op onderwijsgebied.

Deze activiteit valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overal cultuur' en 'Wij zijn cultuur'.

ACTIVITEIT 5

Verbetering presentatie en presentatiemogelijkheden

Deze activiteit betreft de noodzakelijke vernieuwing van gebruiksruidtes en faciliteiten.

Tentoonstellingszalen

De winteropenstelling biedt Museum Nienoord mogelijkheden om ook in dit seizoen tentoonstellingen aan te bieden. Een gevolg is wel dat grotere publieksevenementen die zomers in de tuin plaatsvinden, 's winters niet meer allemaal binnen gehouden kunnen worden. Die mogelijkheid wil Museum Nienoord terughalen met een pakket aan ruimtelijke vernieuwingen. De ruidtes moeten zo multifunctioneel mogelijk inzetbaar worden gemaakt. Zo zouden de wandschotten die wegens slijtage vernieuwd zullen worden, verrijdbaar moeten zijn. Die schotten moeten dus sterker maar mogen niet zwaarder zijn.

Met externe samenwerkingspartijen is al afgesproken dat lopende tentoonstellingen zoveel mogelijk flexibeler indeelbaar zijn, dus tijdelijk aan te passen op bijvoorbeeld lezingen of concerten in de zaal zelf.

Verder zijn reguliere investeringen nodig waarop Museum Nienoord al jaren noodgedwongen op

bezuinigt: flexibele en verrijdbare podiumdelen, audiovisuele ondersteuningsmogelijkheden zoals beamerapparatuur, vaste geluidsversterking en internettoegang in de diverse gebouwen, ongeveer tweehonderd klapstoelen.

Hierin wil Museum Nienoord de achterstand van de afgelopen jaren omzetten in een voorsprong.

Wanneer de basisinfrastructuur van exposities van vast flexibel wordt, kunnen meer aanvragen voor manifestaties en presentaties gehonoreerd worden, en komen er nog meer activiteiten naar het museum. Wanneer deze extra evenementen de investering in flexibilisering van de infrastructuur geheel zouden moeten bekostigen dan komen deze niet naar Nienoord, of vinden ze niet plaats. Het museum zit dit als een kans om nieuw en ander publiek bij het museum te betrekken, maar ook om de organisatie van kleinschalige of minder kleinschalige culturele evenementen te faciliteren, altijd met een link naar het museum. Het zorgt er ook voor dat succesvolle exposities niet vanwege lang geplande evenementen voortijdig moeten worden beëindigd, zoals nu wel eens gebeurt.

Deze activiteit valt binnen de insteken 'Sterke basis en vernieuwing', 'Overall cultuur' en 'Wij zijn cultuur'.

ADRES- EN CONTACTGEGEVENS

Museum Nienoord, Borg en Nationaal Rijtuigmuseum

Nienoord 1

9351 AC Leek

+31 (0)594 512260

www.museumnienoord.nl

info@museumnienoord.nl (algemeen mailadres)

Facebook:

Museum Nienoord

Museum Nienoord Koetsentocht

Kunst op Nienoord

BIJLAGE 1

Benchmark-vergelijking 2018 personeels- en huisvestingskosten en provinciale en gemeentelijke subsidies:								
	Fraeylema borg Slochteren	Verhilders um Leens	Menkemab org Uithuizen	Nienoord Leek	gemiddeld e overige borgmusea	verschil met Nienoord:	verschil met Nienoord:	verschil met Nienoord (incl. prijsindexa tie naar 2021):
subsidie gemeente	€ 75.000	€ 79.000	€ 63.436	€ 42.584	€ 72.479	€ 30.000	€ 34.000	
subsidie provincie	€ 150.000	€ 150.000	€ 190.000	€ 100.000	€ 163.333	€ 63.000	€ 71.000	
totaal subsidies	€ 225.000	€ 229.000	€ 253.436	€ 142.584	€ 235.812	€ 93.000	€ 105.000	
onderhoud incl huu	€ 112.000	€ 147.000	€ 126.000	€ 56.000	€ 128.333	€ 72.000	€ 77.000	
huisvesting	€ 44.000	€ 51.000	€ 30.000	€ 45.000	€ 41.667	€ -3.000	€ -3.000	
sub-totaal	€ 156.000	€ 198.000	€ 156.000	€ 101.000	€ 170.000	€ 69.000	€ 74.000	
personeel	€ 225.000	€ 189.000	€ 170.000	€ 129.000	€ 194.667	€ 66.000	€ 71.000	
*) Bij Verhildersum en Menkemaborg berekend op basis van respectievelijke jaarrekeningen								